

Inw. 4085

77864

GRAMATICA

LIMBEI VECHI SLAVONE

DE

GH. GHIBĂNESCU

Profesor

(Traducere din rusește după «старо-славянская граматика»
de M. Colosov, fost profesor la Universitatea din
Varșovia, Ediția a 19-a, tipărită la Kiev 1892).

608609

I A Ș I

TIPOGRAFIA-EDITOARE „DACIA” P. ILIESCU & D. GROSSU

1900

CURESTI
74864
109809

R@95/01

9953

1956

Ori-ce exemplar va fi numerotat și iscălit.

No. 124

Prof. dr. Gh. Gh. Gh. Gh.

B.C.U. Bucuresti

C109809

1, FONETICA

§ 1. **Dialectul vechiŭ Slavon.** Prin dialectul vechiŭ Slavon, sau slavona bisericească se înțelege acela dintre dialectele Slavone, în care au fost traduse în secl. al IX din limba Greacă sfințele cărți de cătră Chiril și Metodiŭ. La cei mai mulți învățați găsim părerea că acel dialect este *vechia bulgară*.

Se numește *Slavona bisericească*, pentru că s'a întrebuințat la serviciul divin în bisericile ortodoxe; iar *veche slavonă*, pentru că, devenind moartă, cam de la 1000 în coace, și păstrându-se numai în documentele scrise, ni s'au pastrat multe sunete și forme, de cum a fost alcătuită limba slavonă în timpurile de de mult, mai înainte încă de a se începe istoria politică a Slavonilor.

§ 2. **Familia limbilor Indo-Europene,** În timpul nostru s'a dovedit în mod neîndoios înrudirea limbilor așa numite a familiei *indo-europene*. În această familie intră cea mai mare parte din limbile Europei (slavo-lituană, greco-romană, celtică și a rasei germane) și cite-va din cele asiatice (persană și indiană). În această familie se pune și limba *veche slavonă*.

Cu mult înainte de nașterea lui Christ. trăia la nordul munților Himalaia în Asia de mijloc familia Arilor; nu se știe care din limbile noastre o vorbeau ei, dar din ea au eșit în urmă toate limbile Indo-Europene. Cât timp această familie a trăit într'un loc, și-a păstrat limba neschimbată; când însă dintrînsa s'au despărțit mase de popoare, care s'au stabilit în pământuri nouă, au suferit influența naturii din nouăle locuri și venind în atingere cu nouă popoare, limba comună a început a

se deosebi în ramuri pentru fie care grupă. Cu cit mai mult s'aŭ deosebit națiunile după influențele nouă climaterice ale pămintului și ale condițiunilor istorice, cu atit mai mult s'aŭ deosebit și limbile.

§ 3. **Familia limbilor Slave.** Toate familiile limbilor slave se pot împărți în două : *nord-apusene* și *sud-răsărite-ne*. La cea întâi grupă se pun dialectele : *polon*, *ceh* cu *slovacii*, două *Lujitchi* : de sus și de jos, *Polabsc* sau *Drevan* (moartă); — la a doua grupă : *rusasca* (impărțită în *marea*—*velico*—și *mica*—*malo*—*rusasca*), *sirbo-horvată*, *horutană* și *slovină bulgară* și *vechea slavonă* (moartă).

Observație. *Limbile* se subimpart în *dialecte*, dialectele în *graiuri* graiurile se referă la dialecte, iar dialectele la limbă, ca ideia de *specie* la *gen*. Cu trecerea vremii graiurile se pot desvolta în dialecte, iar dialectele în limbă. Fie-care limbă este dialect în raport cu limba sa mamă ; apoi din fie-care grad se pot deosebi legile pronunței : *limba veche Slavonă* și *dialectul vechiŭ slavon*.

§ 4. **Duplă schimbare în limbă.** În fie-care limbă cu trecerea vremii se petrec schimbări. Aceste schimbări au două cauze : *internă* și *externă* ; sau se schimbă înțelesul cuvintelor păstrindu-se toate particularitățile de pronunță, sau se schimbă partea sunetelor din cuvint păstrindu-se înțelesul :

Exemple de schimbări în primul caz :

Cuvintul *тръдъ* însamnă *supărare*, *scîrbă*, *boală* ; *кръста* = *etate* ; *лъсть* = *înșelăciune* ; *жаднѣни* = *însetat* ; *работа* = *sclăvie*.

Exemple de schimbări în cazul al doilea :

Бози инии = *Бози иные* ; *пророци* = *пророки* ; *доуси* = *духи* ; *крѣма* (en) = *время* ; *книгѣи* = *книги* ; *кнѣзѣи* = *княгиня*.

§ 5. **Alfabetul Slavon.** Inceputul literelor slavone se pune în suta a IX-a ; în acel veac sfintul *Kiril* (în starea lumească Costantin, născut 829, † 869), a *inventat* literele slavone. Despre această invențiune vorbește *Cernorizeț Hrabru*, scriitor bulgar secl. X în a sa operă : „*De scrisoare*“. «Bulgarii fiind păgînî n'aŭ avut litere, ci aŭ cetit și s'aŭ folosit cu liniuțe și cu

gravurii «прежде оубо Глоукне не имѣхъ книгъ, нж чрхтами и рѣзками чѣтѣхъ и гадахъ, погани сжше»). După ce s'au creștinat au întrebuințat literele grece și romane; dar e posibil oare a scrie cu buchile grecești cuvinte ca acestea: Богъ, sau животъ sau зѣло, sau языкъ? și altele:

Astfel au trecut mulți ani; dar în fine iubitorul de oameni D-zeu le-a trimis (slavonilor) pe sf. Costantin zis și Kirilă, care «и сотвори имъ л писмена и оумъ, ова оубо по чинюу грѣчскыхъ писменъ, ова же по Глоукнетки рѣчи»... pe vremea lui Mihail, țarul Grecilor, și al lui Boris, cneazul Bulgarilor, și a lui Rostislav, cneazul Moravilor și a lui Coșel, cneazul Blateniei, къ лкто же отъ сздания всего мира 6363 (855). †

Chiril și Metodi. Și astfel după mărturia lui Hrabru Cernorizeț inventarea litere'lor s'a făcut la anul 855. Împreună cu fratele său Metodi, Chiril a tradus din limba grecească în slavona cea aspră cărțile de trebuință pentru serviciul divin. Din țările slavon: propoveduirea lor de lumină s'a întins la vecinii lor Bulgari, Moravi, Cehi, Ruși peste Corsun și poate și la Poloni. Locul lor de naștere e *Solun*; Chiril a murit la Roma, iar Metodie în Belgrad (885). Pomenirea lor se prăznuște de biserică la 11 Mai.

Chirilițe. Literele aflate de Chiril se numesc după numele său *chirilițe*. Ele se întrebuințază în ritul ortodox al slavilor; toți ceilalți scriu cu literele latine. Atară de acestea nu mulți din slavi întrebuințază literele *glagolice*.

Observare. La întrebarea asupra originii acestor litere, părerea învățaților nu se împacă. Unii cred că ele ar fi slovele vechi anterioare literelor zise *Chirilițe*; alții cred mult mai vechi pe *chirilițe*. Ciți-va gîndesc că însuși Chiril a inventat anume *glagolița*.

Cele mai vechi monumente cu Chirilițe nu se suie mai sus de suta a XI-a. Cel mai însemnat din ele este *Evangelhia lui Ostromir*, scrisă 1056—1057 de diaconul Grigorie pentru posadnicul (primar) Novgorodului Ostromir; scoasă de sub tipar de A. H. Vostocov și alții în ediția din 1843. Numărul buchilor din alfabetul slav după Ev. lui Ostromir sint 47.

§ 6. Alfabetul

Forma literelor	numele lor	Corespondența înțelesul cu lit. rusești numerice					
А	азъ	а	1	Ф	фрътъ	ф	500
Б	бски	б	—	Х	хъръ	х	600
В	вѣди	в	2	Ѡ	отъ	—	800
Г	глаголь	г	3	25 Ц	ци	ц	900
5 Д	добро	д	4	Ч	чръкъ	ч	90
Є	естъ	е	5	Ш	ша	ш	—
Ж	живѣте	ж	—	Щ	ща, шта	щ	—
З	зѣло	—	6	Ъ	еръ	ъ	—
З	земля	з	7	30 Ы	еры	ы	—
10 И	иже	и	8	Ь	еръ	ь	—
І	і	і	10	Ѣ	ятъ	ѣ	—
К	како	к	20	Ю	ю	ю	—
Л	людіе	л	30	Ж	юсы	—	900
М	мыслете	м	40	35 ІЖ			
15 Н	нашъ	н	50	Ї	я	я	—
О	онъ	о	70	И	кен	—	60
П	покой	п	80	40 Ѣ	пси	—	700
Р	ръци	р	100	Ө	өнта	ө	9
Є	слово	с	200	У	ижица	у	—
20 Т	твърдо	т	300				
Оу Ѡ	скъ	у	400				
		11—дї		2000—ѡк			
		12—кї		și altele			
		și altele		10,000			
		1000—ѡд		(тъма)			

Nota 1. З pentru timurile vechi nu era, după toată probabilitatea, o slovă de prisos în alfabetul slav (§ 18). În mare parte s'a păstrat în cele mai vechi manuscrise și se întrebuința cite odată ca semn de număr.

2. И cu semnul scurtării (ї) intră în întrebuințare prin secolul al XVI-lea.

3. Semnul И pentru Ы se întărește numai în secolul al XV-lea.

4. Cu scl XIV începe a se întrebuința mai des în titluri literele slave.

5. Cele mai vechi manuscrise sînt scrise caligrafic (ceteț, mare, scriere rondă); cu sfârșit. secl. al XIV apare semicaligrafia, stabilind trecerea de la scrierea veche dreaptă la scrierea *cursivă*; cu jumătatea secl. XVI-a (în documente mai ales) vine în întrebuințare scrierea *cursivă*.

Vocalele

§ 7. **Vocalele fundamentale.** Nu toate vocalele posedă tonul în unul și același grad; unele din ele se apropie de consoane; și la din contra, sînt consoane, care se apropie de vocale. Prin urmare, și în lumea sunetelor ca și în fenomenele lumii din afară nu sînt sărituri și schimbări tuși de la o categorie de fenomene la alta.

Vocalele primitive, din care s'aun format toate celelalte sînt trei: guturale *а*, palatale *и*, labiala *оу*. Din unirea lui *а* cu *и* a eșit *ѣ*, din unirea lui *а* și *оу* a eșit *о*.

Vocala *а* e singura vocală curată; *ѣ*, *оу* se apropie de consoante; cea întâi cu palatala *й* (ѣ), a doua cu labiala *к* în care și poate trece.

rus. завтра pro. v. rusă завтра.—mâne

rus. добрый pro докрий—bună

§ 8. **Impărțirea vocalelor.** Vocalele în vechea slavonă se pot împărți în *tarî* și *slabe*, adică *pline* și *subțiri*.

а, о, оу, ѣ, з, ж, vocale pline, tarî,

и, к, љ, є, ѣ vocale subțiri, slabe

Și așa voc. tarî *а, о, оу*, nu au asemănare cu cele slabe; pe cînd slabele *є, ѣ* se aseamănă (corespund) celor tarî. La vocalele slabe se referă și ceia ce se numește *îotificare* vocalelor. Aceasta din urmă nu-î altă ceva de cit o silabă, compusă din consoana *îot* (*й=ѣ*) și din o vocală. Cu *îot* se pot uni atît vocalele pline cit și cele subțiri.

$j+a=я$ (*я*); $j+оу=ю$, $j+ж=ж$, $j+љ=љ$, $j+є=їє$.

Cite-va vocale unindu-se cu *îot* în vechea slavonă se schimbă, ca :

$j+о=ну jо$, ci *иє*; $j+з=к$; $j+ѣ=и$; $j+ѣ$ în declinare =tot *и*. *Io*-tatul *и* se poate găsi în vechea slavonă, dar în alfabet nu este semn deosebit pentru arătarea lui.

Limba veche slavonă a avut o mai mare cantitate de vocale, ca limba rusască de azi. Pe lângă vocalele, care se găsesc

Pe lingă licidele *р* și *л* în locul vocalei de azi *о*, *е* se găsesc în totdeauna în limba veche *ѣ* și *ѡ*, deși în limba de azi vocala proprie în asemenea caz nu e flexibilă, ci fixă.

Vocala rusască în acest caz se deosebește de slavonă în aceia că pune vocala surdă nu după lăcidă ci înainte, acolo unde stău și în limba de azi vocalele proprii:

полкъ — пѣлкъ (v. rus.) — пѣлкъ (slavonă).

торгъ — тѣргъ — трѣгъ —

верхъ — вѣрхъ — вѣрхъ —

черта — чѣрта — чѣрта —

În l. rusă de azi toate cuvintele se termină sau în vocale sau în *ѣ* și *ѡ* la consoane de o pronunțată tare sau slabă.

Astfel *ѣ*, *ѡ*, *ѣ* în vechime au fost vocale, și fiecare cuvânt atunci ca și acum, era terminat în vocale proprii sau în *ѣ*, *ѡ*; prin urmare în v. slavonă ca și în v. rusască n'au fost terminațiuni în consoane.

(Scrieți în v. slavonă și v. rusască următoarele cuvinte: *весь*, *соборъ*, *днесь*, *овца*, *первенецъ*, *воскреснуть*, *встать*, *долгъ*, *домъ*, *волхвъ*, *Богъ*, *свидѣтель*, *ротъ*; Căutați alte cuvinte, în care vocala surdă să fie urmată în v. slavonă de licide).

§ 10. **Sunete nasale.** În numărul sunetelor existente în vechea slavonă și neexistând în rusasca de azi au fost sunetele nasale, care se numesc *ius*. În vechimea îndepărtată poate că ele să se fi întrebuițat și în limba rusască, dar de mult au slăbit așa că în cele mai vechi monumente rusești se întrebuițază fără nici o regulă; iar în vremea de mai apoi au perit cu totul din scriere, înlocuindu-se cu vocale curate: *ѣ* s'a schimbat în *у*; iar *ѡ* în *я* (*а*) (după *ж*, *ч*, *ш*, *щ*—*а*).

ѣ: рѣка — рука *ѡ*: вѣзати — взять

мѣка — мука свѣтъ, — свѣтъ

вѣдѣ — веду пѣтъ, — пять

дѣбѣ — дубъ начѣти — начать

Aceste sunete se pot *totă*: *ѣ*, *ѡ*. Astfel *ѣ* azi este *у*; iar *ѡ* *totă* este *ю*; prin urmare *ѣ* poate deveni *ю*:

любѣѣ, водѣѣ, чистѣѣ.

люблю водою, чистою.

и *iotat* (и) are aceleași schimbări, ca și neiotat.

ж se numește *mare* sau plin; ѡ mic sau slab

ж se pronunță *probabil* ca *on, om*

и « « *en, em,*

ѡ « « *ion, iom*

и « « *ien, iem*

Existența sunetelor nasale în slavonă se poate arăta prin următoarele:

1). În limbile primitive, lui *ius* slavon îi corespunde vocale cu nasale *m* sau *n*:

пѡтъ=grecește πέντε, germ. *fünf*; голѡбѡ=lat. *Columba*; чѡдо=germ. *Kind*.

2). Grecii au reprezentat cuvintele slavone cu *ius* prin grupa εν Γεκατομακѡ=Σφεντοσλαβ *mucenic* (munca); *răspintie* (putna); *ughî* (ungur). (Obs. trad.).

3). În l. polonă s'au păstrat de pe aceste timpuri sunete nasale, existente în v. slavonă: ж, и.

Дѡбѡ=pol. *dźb* (pr. *domb*).

мѡсо=pol. *mieso* (pr. *menso*)

4). Fenomenul în v. slavonă (și rusă) așa numit *creșterea* lui *en* în casurile oblice la unele cuvinte se explică numai prin existența vocalelor nasale (vezi mai jos—descompunerea lui *ius*)

Prezența lui *ius* în v. slavonă a arătat-o întâiu *Vostocov*,

§ 11. **Origina și descompunerea lui «ius»**. Origina lui *ius* în vechea slavonă se explică prin aceia că acest dialect nu suferea terminațiunii consonante. Când la urma cuvintului său la mijloc înaintea consoanelor s'a arătat grupa: vocala + consoană nasală (Н. М). cea din urmă s'a unit cu cea întâiu în o singură vocală nasală (ж и), сѣмен=сѣма; монѡжѡ=мѡжѡ, etc.

Înainte vocalelor *iusi* au slăbit pronunța nasală, descompunându-se în părți integrante.

Formula comună pentru descompunerea lui *ius*;

ius=vocală (curată sau surdă) + consoana nasală (Н sau М),

Astfel ж este vocală *forte*, iar Ѡ — *slabă*, pentru că în descompunerea celei dintâi se arată vocala surdă ж și la această vocală corespunde vocala curată О (§ 13); iar în descompunerea celei de a doua — vocala surdă к și înrudită cu dinsa (§ 13) e vocală curată — *e, i*; de ex :

ж = жн (м); он (м)

Ѡ = Ѡн (м), ен (м), ин (м).

Din aceasta se vede că : ж : Ѡ = ж : к.

Această lege a descompunerii lui *ius* e singura posibilă pentru fixarea cuvintului radical. Ex. de descompunere :

a) ж = жн (м), он (м).

Să se fixeze rădăcina cuvintului надменные. (arogant).

Înainte de a găsi rădăcina, e de nevoie a lăsa de o parte în cuvântul dat prepozițiile (dacă cuvântul e compus) și terminația.

Cuvântul надменный s'a scris așa : наджмєннєи.

Aci на este prepoziție, єннєи terminațiune; prin urmare ca tulpină rămâne дѣм :

жм = ж ; prin urmare джм = дж.

Și astfel rădăcina cuvântului dat e дж. Adăogind la această tulpină terminațiunea Infinitivului ти, căpătăm джти. ж se schimbă în у : джти = дүти.

наджмєннєи, particip pasiv de la джти; înțelesul prin urmare надүти.

ж s'a păstrat în cuvântul джти; dar la particip se schimbă în жм (se descompune), pentru că îi urmează o vocală.

b). Ѡ = Ѡн (м), ен (м), ин (м).

Determinați rădăcina cuv. : 1) начать, 2) начну, 3) начинаю.

1). начать; на prepoziție. ть terminațiunea infinitivului; prin urmare rădăcina ча ;

2). начну; на prepoziție, у term. pers. I viit; deci răd. чн.

3). начинаю: на prep. ю term. pers. I. prez., а după cum se vede vocală de unire (sau mai drept : *formațiune verbală*).
deci răd. чин.

Astfel начать, начну, начинаю, diferite forme ale unuia și aceluiași cuvint, au aceeași rădăcină ча, чн, чин (а)

Din cantități egale după legea matematică se pot lua părți egale fără să se strice egalitatea: In fie-care egalitate aici vine sunetul ч. Prin eliminarea lui obținem а=в=ин (н) adică vocală=consoană=vocală + consoană, ceea ce nu se poate nici odată. Dintre vocale numai nasalele (ius) sunt egale cu vocala curată sau surdă + consoana м sau н.

Prin urmare а, egalizat cu ин (după egalitatea b) este substituirea posterioară a lui м (pro я § 10). In ceea ce se atinge de н (după egalitatea b), înaintea acestui sunet necesar se pune surda, corespunzătoare curatei и. (egalitatea b) Și astfel punind în locul formei posterioare (după egalitatea 2) forma cea mai veche căpătăm: м=кн=ин.

Schimbind, după aceasta, egalitatea а ar trebui să avem

чм=чкн=чин

Adăogăm acum la această rădăcină prepoziția și terminația lasată de o parte: начати—начкноу (ж), —начинаю (ж)

Astfel în adevăr s'a scris acest cuvint în vremile vechi.

Cu aceste însușiri а lui ius de а se descompune în părțile componente se explică multe fenomene din l. rusă de azi la prima aruncătură de ochi.

время—gen. времени nom. pl. времена

земля—gen. земли nom. pl. земли.

Acestea cum și alte cuvinte au după cum se vede, o terminațiune la Nom. sing. я. Prin ce se explică diferențiarea între ele în terminațiunile celorlalte cazuri? De unde provine în cuvintul время creșterea ен, în cazurile oblice de la sing. și în toate cazurile plural? Și pentru ce la Nom. pl. времена și nu времена? Adevărata scriere veche а acestui cuvint și а altora asemenea explică pe deplin faptul: время avea ius în nom. sing. (Care?), care înaintea terminațiunilor vocalice а celorlalte cazuri s'a descompus în părțile lui componente (ен); de aceea și la plural se scrie ен iar nu ян.

Să se caute rădăcinele cuvintelor :

жать—жну; клясть—проклятіе—проклиная; мать—миу, поминить—вспоминать—память; вязать—узы. Pentru ce именинникъ, iar nu именинникъ ? стремена iar nu стремяна ? знаменитый, iar nu знамянитый, (de la subst. знамя ?); Cum s'a scris în v. slavonă звукъ—звонить,—звякнуть—звенѣть ?

Pentru ce în aceste cuvinte după v se scrie e. iar nu ѣ ?

§ 12. **Sunetul** (ѣ). Intrebuințarea sunetului ѣ, încercă în timpul de azi numai pe acei, care deja în cursul citorva ani au învățat în gramateci că s'a întrebuințat de fapt în vremea veche de cătră copiii ignoranți, Acest fapt lesne ne arată că к în vechime a avut pronunța sa deosebită. Care ? La dreptul aceasta nu știm : Sint cazuri în l. slavonă, care probează înrudirea lui ѣ cu я, și altele care arată înrudirea lui ѣ cu е.

Inrudirea lui ѣ cu я ne-o arată :

1) însăși pronunța (ять).

2) Inlocuirea lui я cu ѣ în multe monumente vechi монастырѣ în loc de монастыря; въскѣ pro. въскя.

3) Inlocuirea sunetului ѣ prin sunetul я în limbile slavone vii :

a) în polonă *Wiara*=вѣра, *gniazdo*=гнѣздо.

b) în rusă : глубочайшій pro гхубочѣишій ; множайшій pro множѣишій (Sunetul a după șintante este ca я—(§ 10).

Inrudirea lui ѣ cu е ne-o arată :

1) Amestecul acestor sunete încă în monumentele rusești (secl. XI).

2) Inlocuirea lui ѣ cu е în unele dialecte slave vii. (Astfel în cele mai multe părți ale Rusiei ѣ în pronunța nu se deosebește de е).

3). Unirea a doi е în ѣ în v. slavonă : нѣсть=не есть.

4). ѣ din е în forma aoristului în сѣ (vezi § 53).

Se poate considera și că sunetul ѣ a fost odată drept 2 vocale. Aceasta se vede :

a) din înlocuirea lui ѣ prin 2 vocale în limbile primitive : цѣсарѣ=Caesar, Kaiser ; дѣмонъ=δαιμόνος.

b) din corespondența sunetului ѣ cu 2 vocale în unele dialecte slave.

c) din descompunerea acestui sunet (§14).

În rădăcina cuvîntului și în prefixele de după grupe de consoane, din care ultima să fie o ligidă (ρ sau l) în vechea slavonă se scria ѣ :— ѣрѣмѣ (vreme). мѣкко (lapte). În asemenea cazuri în limba rusă în locul lui ѣ , ѣ se arată grupul epe. еѣ (§ 25).

§ 13. Trecerea—creșterea și slăbirea vocalelor.

Vocalele se schimbă din una în alta. Această trecere a unei vocale în altă vocală este *creșterea* (suirea) sau *descreșterea* (slăbirea) ei.

Prin legea creșterii vocalelor se explică multe fenomene din limba ruscă de azi, esceptînd de la această lege cuv. străine și inexplicabile. Astfel, de ex. de la infinitivul звать —prezent зову (a numi), братъ — беру (a lua). Dacă în primul verb rădăcina e зв , iar în al doilea бр , de unde vin în prezent sunetele О (зов-у), е (бер-у).? Dacă noi numim aceste sunete *interpusе*, prin aceasta nu explicăm de fel faptele; se pune întrebarea pentru ce această *intercalare*? Și pentru ce într'un caz o interpunere (o), iar în alt caz alta (e)? Și pentru ce în fine la infinitiv nu este această creștere, iar la prezent este? Toate aceste întrebări stau fără răspuns, dacă noi aplicăm la cuvintele date rădăcinile arătate mai sus. Pentru acestea vechea scriere dă clar răspuns la întrebările puse: звать se scria зѣвати , iar братъ — бѣрати . Și astfel pentru primul cuvînt avem rădăcina зѣв , iar pentru al doilea бѣр ; ѣ vocală surdă, crește în О , vocală proprie; iar ѣ în е ; prin urmare din зѣв urmează a avea зов (зов-у) iar din бѣр — бер (бер-у).

Nota. Trebuie să deosebim simpla schimbare a unei vocale în alta și creșterea vocalelor. Prezența vocalelor curate în locul celor surde este la urma urmei *creșterea* acesteia de pe urmă, dar numai atunci, cînd asemănăm fapte din o limbă din aceeași vreme. Pentru aceia creșterea totdeauna e întovărășită de schimbarea formei gramaticale a cuvîntului sau a înțelesului. ѣ din cuvîntul день în locul vechiului ѣ nu este

rezultatul creșterei, dar o simplă înlocuire de vocală surdă, simțită atunci, cînd vocala din urmă s'a slăbit cu totul.

Ъ crește în о și ы :

о—хрѣм—нѣти=хромѣ ; звѣ-а-ти=звѣ-ж ; дѣх—нѣти=
дыш—ати ; сѣл—а—ти=по—сѣл—а—ти ; тѣк—нѣти=тѣк—ати.

Ь crește în Е și И :

Бѣр-а-ти, бѣр-ж, из—бир-а-ж ; мѣн-ѣ-ти, по-мин-а-ж.

Е se întărește în о și în cite-va alte cazuri în Ѣ :

Бѣр-ж—из-бор-ж ; вѣз-ж—воз-ж ; лет-ѣ-ти—лѣт-а-ти ; гнѣ-сти—
гнѣт-а-ти.

о crește în а.

Твор-и-ти—тварѣ ; вод-и-ти—важд-а-ти ; нос-и-ти—при-
наш-ати.

И se întărește în Ъ

кид-ѣ-ти—кѣд-а-ти ; кис-ѣ-ти—кѣш-ати ; кити—вѣн-ок-ж ;

ы se întărește în оу.

вѣз-ды-х-а-ти—доу-хѣ ; слы-ш-а-ти—слоу-хѣ ;

ѡ se întărește în ж

трѡс-ти—трѡс-ж ; звѡц-а-ти—звѡк-ж

Ca bază acestor exemple se poate așeza în scară creșterea
vocalelor în acest chip :

1). $\begin{matrix} \text{ж} - \text{о} \\ \text{о} - \text{а} \end{matrix} \left\{ \begin{matrix} \text{ж} - \text{о} - \text{а} \end{matrix} \right.$ 2). $\begin{matrix} \text{ж} - \text{ы} \\ \text{ы} - \text{оу} \end{matrix} \left\{ \begin{matrix} \text{ж} - \text{ы} - \text{оу} \end{matrix} \right.$

3). $\begin{matrix} \text{к} - \text{ѣ} \\ \text{ѣ} - \text{о} \\ \text{ѣ} - \text{ѣ} \\ \text{о} - \text{а} \end{matrix} \left\{ \begin{matrix} \text{к} - \text{ѣ} - \text{о} - (\text{ѣ}) - \text{а} \end{matrix} \right.$ 4). $\begin{matrix} \text{к} - \text{и} \\ \text{и} - \text{ѣ} \end{matrix} \left\{ \begin{matrix} \text{к} - \text{и} - \text{ѣ} \end{matrix} \right.$ 5). ѡ—ж.

Prin urmare, apropierea reciprocă și înrudirea vocalelor
se poate arăta în următoarele trei rinduri :

1) ж—о—а—ы—оу 2) к—ѣ—о—и—ѣ 3) ѡ—ж

ѣ și о din al doilea rind înrudiți cu о și а din întâiul, în
care și pot trece pentru creștere. Celelalte vocale din al do-
ilea rind nu pot trece în vocalele din întâiul. Vocalele surde
nu se pot apropia nici cu nasalele, nici cu vocalele curate.

Nota. Nu totdeauna se pot arăta toate gradele de creșterea vocalelor în schimbările unei rădăcinii date. Astfel $\text{ВЛЪГ-ЪКЪ}=\text{ВЛАГ-а}$ nu are forme mijlocie cu o ; $\text{БЪД-К-ТИ}=\text{БОУД-И-ТИ}=\text{н'are}$ forma mijlocie cu ы .

Fie-care din sunetele rîndului al 2-lea pot trece în toate celelalte sunete din același rînd? Se poate ca e să treacă în к ? o în и ? e în и ? Care sunete se arată a fi intermediare între ь și а ? Poate oare e să treacă în а , și dacă se poate aceasta prin mijlocirea cărui sunet? Poate oare din ь se țasă ь ? Va fi aceasta o slăbire? Ori cum se va chema acest fenomen? Cum se înțeleg următoarele două proporții?

$\text{х} : \text{к}=\text{o} : \text{е}$
 $\text{к} : \text{х}=\text{и} : \text{а}=\text{ю} : \text{оу}?$

Dacă în locul vocalelor proprii ю , оу , se întrebuintază nasalele corespunzătoare lor, cum se schimbă proporția următoare? care sunet face tota creștere a surdelor tari? dar slabe? Aratăți relațiunea sunetelor ы și ѣ cu surdele:

$\text{ы} : \text{ѣ}=\text{surda (Care ?)} : \text{surda (Care ?)}$

§ 14. **Descompunerea lui** ы , оу ы . Dintre vocalele proprii capabile de descompunere sînt ы , оу , ы , Condiția pentru descompunerea lor e aceeași ca și pentru *ius*, vocalele următoare. Descompunîndu-se eșe dau următoarele grupe de sunete:

1) $\text{ѣ}=\text{ой}$, 2) $\text{оу}=\text{ов}$, 3) $\text{ы}=\text{ьв}$.

1) $\text{ѣ}=\text{ой}$, Ca exemple de o asemenea descompunere a lui ы poate sluji forma Presentului пою (ю) . de la infinitivul пѣти . $\text{Пѣти}=\text{пѣ-ти}$.

În care parte se descompune forma пою ? Terminațiunea primei persoane este ю (y), iar nu ю (y): вѣдю , вѣзю , несю și altele. *lot*, apărînd la verbe, ca читают , дѣлают , nu aparțin terminațiunii; el stă între 2 vocale și verbul numit se descompune astfel. $\text{чит}+\text{а}+\text{й}+\text{ю}$, $\text{дѣл}+\text{а}+\text{й}+\text{ю}$. În fine *lot* și în forma пойю nu aparține terminațiunii, dar în ea el nu poate fi recunoscut ca intercalat: пою nu se poate descompune în $\text{по}+\text{й}+\text{ю}$, pentru că prin această descompunere ar trebui luată ca rădăcină silaba по , ceia ce nu-i posibil prin asemănarea cu rădăci-

na **пк**, căpătată diu forma **пкти** : **пк** nu poate=**но** (pentru ce ?) Dacă în asemenea mod *tot*, din forma **нож** nu este sunet intercalat și nu aparține terminațiunii, urmează ca să aparție rădăcinii. Sunetele din rădăcina a formei **нож** trebuie să fie sunetele **ной**. Și astfel **пк(ти)**=**ной(ж)** deci **к**=**ой**, Astfel **ой(о)**=**к**, dar **к** este и crescut, prin urmare și **ой** este и crescut. Prin creștere rădăcina cu sunetele и—и trece în **к**, dacă după ele urmează consoane ; în **ой**, dacă urmează vocale. Pentru aceasta **пойть** vechiū **пнти** = **пой+и+ти** = **пк+и+ти**. din rădăcina **пн(+ти)**.

2). **оу**=**ок**. Această schimbare a lui **оу** în **ок** se explică prin aceea că vocala scurtă **у**, una din părțile componente a sunetului **оу**, se apropie de consoana **к** (§ 7). în care și trece înaintea următoarelor vocale : **слоу+ти**—**сло+ко** ; **плоу+ти**—**пло+кк+цк**.

3). **ы**=**жк**. Sunetul **ы** se descompune în **ьв**; prin urmare **оу** : **ы**=**ок** : **жк**, sau **оу** : **ы**=**о** : **ж**.

Astfel **ы** este slăbirea lui **оу**; aceasta și în descompunerea lui **ы** se arată că vocala e mai slabă de cât aceea, care dă descompunerea lui **оу**.

ок(=**оу**) va fi în fine prin creșterea lui **ы** (ca și **ой** relativ la и), **кры+ти**=**кρο+кж** (**в.вез+ти**—**во+зъ** și altele).

În terminațiunea citor-va cuvinte **ы** prin descompunere dă nu **жк**, ci **ен**, ca și cum ar fi descompunerea lui **я**. Acest **ы** corespunzător lui **я** să numește *nasalisare* : **кам-ы**—**кам-ен-е** ; **плам-ы**—**плам-ен-е**, ca **имя**—**им-ен-е**. Astfel **ы** este un sunet. a cărui natură se determină prin elementele **жк**, iar pe **ен** din cite-va cazuri trebuie a-l considera nu ca o descompunere a lui **ы**, ci ca o creștere a nasalei, prefăcute în **ы** la nomin. sing. căci cuvinte asemenea cu **камы** se puteau termina în limba veche în sunete nasale.

Nota. În rădăcina citor-va cuvinte și în cite-va sufixe se observă alternarea lui **ы** cu nasale. (§ 56, 58).

Sunetele **оу** și **к** singurele nu sunt apte de creștere, căci

nu e nici o vocală curată, care se apară în locul lor ca rezultat al creșterei; dar cu atât mai puțin și *oʹ* și *k* pot fi crescute într'un grad prin creșterea părților componente *ou=ov*; creșterea lui *o* este *a*; prin urmare creșterea lui *ok*, sau cea ce-i tot una—creșterea lui *oʹ* va fi *ak*: *пlou (ти)=плов (+ж)—плав(+а+ти)*; *слоу(+ти)—слов(+о)—слав(+а)*.

Prin asemănare cu acestea, prin creștere *k(=oʹ)* poate fi *ai* (cum *a* este creșterea lui *o*): *ни(+ти)—ной(+и+ти)—(ла)—най(+а+ти)*.

Scara de mai sus a creșterii vocalelor poate fi prin urmare complectată și a se arăta astfel :

$$1). \begin{array}{l} \text{ж} \\ \text{к} - \text{ε} \end{array} \begin{array}{l} \nearrow \\ \searrow \end{array} \begin{array}{l} \text{о} - \text{а} \\ \text{о} - \text{а} \end{array} \quad 2). \text{ж} - \text{ы} (= \text{жк}) - \text{оʹ} (= \text{ок}) - \text{ак} \\ 3). \text{к} - \text{и} - \text{к} (= \text{оʹ}) - \text{ай} \quad \text{sau}$$

$$1). \text{ж} \begin{array}{l} \nearrow \text{о} - \text{а} \\ \searrow \text{ы} (= \text{жк}) - \text{оʹ} (= \text{ок}) - \text{ок} \end{array} \quad 2). \text{к} \begin{array}{l} \nearrow \text{ε} - \text{о} - \text{а} \\ \searrow \text{и} - \text{к} (= \text{оʹ}) - \text{ай} \end{array}$$

Astfel din vocalele fundamentale *trei* (§ 7), la care se adaugă și din altele (prin creștere *una*, prin slăbire *alta*) se explică toate celelalte vocale naturale a dialectului vechi slăvon.

$$\text{а} - \text{а} - \text{о} \begin{array}{l} \nearrow \text{ж} \\ \searrow \text{ε} - \text{к} \end{array} \left| \begin{array}{l} (\text{ай}) - \text{к} (\text{оʹ}) - \text{й} - \text{к} \\ (\text{ак}) - \text{оʹ} (\text{ок}) - \text{у} - \text{ы} - \text{ж} \end{array} \right.$$

Sunetele stînd la dreapta vocalelor fundamentale, arată creștere, la stînga arată slăbirea lor.

Și astfel în ultimele rezultate de creștere în toate cazurile se arată sunetul *a*, sau singur pentru sine, sau în unire cu consoanele *k* și *j*.

§ 15. **Hiatul.** Limba veche slăvonă nu iubea *hiatul*, adică întîlnirea a două vocale. Exemple de hiat deși se găsesc în cuvinte ca (*пооучити, докрааго, читаахж*), însă rar. Hiatul se îndepărtează în 2 chipuri: 1) sau prin descompunere, dacă aceasta este cu putință, a primei din cele 2 vocale: *слов-о* pro *слоу-о*, și altele. 2) sau prin intercalarea unei consoane între 2 vocale :

Prin aceste sunete aspirate intercalate se arată în vechea

slavonă în mare parte sunetul *j* (й) : да+ти—да+а+ти—даати, adică да+й+а+ти ; виж=вий+ж adică ви=ж și altele.

Afară de *iot*, ca sunet aspirat se arată în vechea slavonă în câteva cazuri, sunetul *v* : об+у+к+и+х ; ржко+к+ать.

Iot se interpune nu numai la mijlocul cuvintului între vocale, dar și la început înaintea vocalelor : ѡкорж про аворж ; ѡзеро про ѡзеро, юноша про оуноша și altele.

Să se arăte rădăcinile și să se scrie în veche slavonă. грязный—погружать, трусь—землетрясение, убытокъ—прибавление, кровь—крыть, ровъ—рыть, заря—позорить—зрѣние, наука—привыкать, смерть—умирать, ожидание—ждать, сухой—сохнуть, звание—зову, изгнать—изгонять—изгнанный, вздохъ—духъ, драть—раздирать, скрыть—сокровище, жгу—сожигать, витія—отвѣтъ, благовоніе—нюхать, кую—оковы, бить—бой.

Observație. În citeva cuvinte, avind aspirata й, în locul acestui sunet apare и' (и slab). Această substituie de preferință se arată după prepoziții la pronumele de pers. 3 și la câteva verbe : De la него (=н'его dar ну його), сънити (съйти=съ—й—и—ти). Cîte o dată acest и pro й, are loc și la începutul cuvintului, neprecedat de prepoziții ѡдро—ѡдро—нѡдро—нѡдро.

Consoanele

§ 16. **Impărțirea consoanelor.** Consoanele după articularea organelor se pot împărți în chipul următor.

- a) *Guturale* г (h), к, х.
- b) *dentale* д, т, с, з, ц, ш,
- c) *labiale* б, п, в, м,
- d) *linguale* ж, ш, жд, шт (щ) ч, р. л.
- e) *palatale* j (й)
- f) *nasale* н, м.

Sunetele г (h), д, з, с, в, к, j, ж, жд, се numesc *sonore* ж, х, т, с, ц, ш, шт, ч, *surde*.

Cea mai mare parte din consoanele sonore аă conrespon-

dența în categoria surdelor : $\Gamma : \kappa = h : \chi = \Delta : \tau = \text{з} : \text{с} = \text{б} : \text{п} = \text{ж} : \text{ш} = \text{жД} = \text{шт} = \text{с} (= \Delta \text{з}) : \text{ц} (= \tau \text{с}) - \text{ч} (= \text{шт})$. Ce poate corespunde lui ч în categoria sonorelor ?

жД , ч , ц , și с (§ 18)—sunete compuse; celelalte—simple.

Simplele se împart în *nasale* (н , м), *licide* (л , р), *mute* (к , г , ц , д , т , п), *aspirante* (х , з , с , в , ж , ш , й);— ж , ч , ш , щ se mai numesc *șintante*; з , ц , с —șuerătoare (sibilante).

Toată indicațiunea de până acum a împărțirii consoanelor se poate pune în următoarea tablă :

	Simple						Compuse	
	Mute		Spirante		Nasale	licide	Sonore	Surde
	Sonore	Surde	Sonore	Surde				
Guturale	Γ	κ	(h)	χ	—	—	—	—
Dentale	Δ	τ	з	с	—	—	с	ц
Labiale	б	п	в	ж	м	—	—	—
Linguale	—	—	ж	ш	—	р-л	—	ч
Palatale	—	—	й	—	н	—	жД	щ

Consoanele guturale, labiale, și dentale capabile de slăbire, în condițiuni anumite își schimbă pronunța. Pentru aceasta se observă 2 cazuri : sau consoana trece în sunetul altui organ, sau se unește cu sunetul altui organ, formind consoană compusă. Guturalele și dentalele sibilante se înmoae în primul chip, dentalele nesibilante și labialele în al doilea.

§ 17. **Muierea guturalelor.** Guturalele trec în dentale ; sibilantele și lingualele—in șintante.

1) Γ trece în з și ж

2) κ « « ц « ч

3) χ « « с « ш

Exemple : 1) богж — кови — коже

2) пророкж — пророци — пророче

3) доуχж — доуци — доуше

Guturalele se slăbesc atunci cînd le urmează vocale slabe sau *îot*. Prin urmare *г, к, х* nu se pot uni cu vocalele *е, и, ѣ, ѡ* și cu toate *îot*-atele.

Observație. Limba veche rusească a urmat în acest caz aceeași normă ca și vechea slavonă. Limba rusă de azi unește guturalele cu vocalele moi, nemuind pe cele dinții în șintante sau sibilante: așa : ГИБНУТЬ, КІЕВЪ, ХИТРОСТЬ (Cum s'au scris aceste cuvinte în vechea slavonă?)

Înainte de *и* guturalele se schimbă: în compunere—în șintante : *вожини*, în forme simple—în sibilante : *вози, человекци*.

Înainte de *к* guturalele se schimbă : în șintante : *грѣшкѣхъ, дроужскѣхъ* ; în sibilante *кѣнѣхъ*.

Înainte de *е* guturalele se schimbă în șintante : *боже, доуше*

Înainte de *ѡ*—în șintante : *вѣша* din *вѣхъ*.

Înainte de *ѣ*—în șintante (în compunere) : *мѡлчѣти* pro *мѡлчѣти* din *мѡлчѣти*, și în sibilante (în simple). *возѣ, пророцѣ, доуѣ*.

Înainte de *ѡ*—în șintante și sibilante : *стеѡа* pro *стеѡа* ; dar *доуша* pro *доуша*.

Din exemplele date, asemenea cu *доуша, тѣча* (pro *тѣча*) se vede că *îot* e înghițit de șintante, că adică *îot* dispăre după trecerea guturalilor în șintante, = guturalele + *îot* ;
ги=ж ; кѣ=ч ; хѣ=ш ; pentru care *гѣа=жа ; кѣѡ=чѡ ; хѣѡ=ша*.

Observație. Cite-odată iughițirea lui *îot* se observă și înaintea sibilantelor *пѡлѣзѡ* pro *пѡлѣзѡ* Id. *лѣгѡта*.

§ 18. **Legătura guturalilor cu sibilantele.** Dacă în rădăcina cuvîntului dat se arată *з* și *ц*, atunci—restabilind rădăcina—numai de cit se pune în locul lor guturale corespunzătoare : *з* totdeauna presupune pe *г*, cum *ц*—*к*.

Nu se poate arăta tot așa legătura între a 3-a sibilantă—*с* cu guturala *х* ; deși *с* se arată a fi din *х*, prin urmare muieră acesteia de a doua (ca *з* din *г*, *ц* din *к*) ; dar sînt și așa cazuri în limbă, în care *х* poate fi numit al doilea sunet, iar *с* întâiul, adică cite odată din aceste două sunete din rădăcină se poate numi *с* (§ 50).

Г schimbându-se în sibilantă, poate suna nu ca з, ci ca дз ceea ce se arată prin buchea s. Păretea asupra acestei slăbirii a lui г se bazează pe următoarele fapte : Sunetul г corespunde lui к ; к muțat e ц ; ц=тс. Grupul тс poate corespunde lui дз. Acesta se referă la з, însă se poate referi nu la r=lat. G, ci la r=h. Și astfel :

г : к=h : χ=дз(s) : ц(=тс)=з : с.

Observație. În declinarea adiectivelor к înainte de к și и se schimbă în т : поудѣискъ—ноудѣистѣ—ноудѣистин.

[Proprietatea guturalelor de a se înmuia în șintante și sibilante e foarte însemnată pentru fixarea rădăcinii cuvintului Князь în vechime s'a scris Кнѣзь. Sunetul ж în limbile primitive corespunde lui o și y (u) ; Sunetul ѡ= in ; з presupune pe г (g). Puneți în locul sunetelor date corespunzătoarele lor.

Чадо s'a scris чѡдо. Arătați identitatea lui cu germ. Kind Узкии (strimt)—жзкж, cf. germ. eng.]

§ 19. **Indulcirea dentalelor.** Dentalele nu se înmoae înaintea vocalelor pline ; pe ele le înmoaie numai ѡт : ногѡ—о нозѡ ; dar коѡдѡ—о коѡѡ ; моз-и, dar кеѡ-и.

Înainte la ѡт, dentalele se moae în următoarele feluri :

a). Dentalele sibilante trec în linguale șintante :

з în ж : грози-ти—грожж(=грозж)

с în ш : писа-ти —пишж (=писж)

ц în ч : отѡць —отѡчь (adăogați atracțiunea=отѡчь)

[Să se arăte rădăcinile cuvintelor : искусство—искушение ; измученный, выручить, слышать, разрушенный, обличать, различный, сражение, обнажить, смягченный, сближение. ожерелье—жерло.]

b) Slăbirea dentalelor д și т dá жд și шт (în rusă ж și ч) родѡ—рождѡство (rusă рожество) ; ведѡ—вождѡ (вожатый) ; свѡтъ—скѡшта (ца) (свѡча).

(Arătați rădăcinile cuvintelor : пища, происхождение, нужда, суженый, нужен, рыжий, утверждение награждение.).

În locul lui жд се arată cite odată зд : праздѣньк — праздѣнькыи (cf. порожній).

Compusele жд și шт, unde се arată д, și т sint metateza grupei дж și тш, în care ж și ш nu sunt alt ceva de cît înăsprirea lui іот; prin urmare свѣшта vine din скѣтша, dar și acesta din скѣтша; рождѣство — din роджѣство, dar acesta din родѣство.

Observație. Cite odată înaintea unuia și aceluiași sunet dentalele cînd се slăbesc, cînd remin neschimbate. Ех; медвѣдь dar вождь смятеніе dar освѣщеніе. (Cum s'ау scris aceste cuvinte în vechea slavonă?). Acest fenomen се explică astfel: Să știe că numai іот poate muia dentalele; prin urmare în exemplele aduse ь și е neslăbind pe д și т nu cuprind în sine pe іот. Dacă ь în cuvîntul медвѣдь nu-і = ѣть, atunci cum се explică forma? — смятеніе și смущеніе — rădăcina fie-căruia — arătați aceasta?

Sunetele в, л, р stînd între sunete apte pentru slăbire și între vocale moî saū consoane cu іот, nu împedecă lucrarea celor din urmă asupra celor dintăi: клѣски — din клѣхкѣ, смощтрѣж din смотрѣж; мышалѣ din мыслѣ.

§ 20. **Indulcirea labialelor.** Labialele — б, в, п, м — се slăbesc prin adăogirea la ele a sunetului л.

б — бл : люб-и-ти — любл-ѣж.

в — вл : лов-и-ти — ловл-ѣж.

м — мл : лом-и-ти — ломл-ѣж.

п — пл : коуп-и-ти — коупл-ѣж.

Muiarea labialelor are loc numai înaintea lui іот.

În citeva monumente ale limbii v. slavone labialele се înmoae prin ь, погочѣкѣ-ѣж избавѣ-иенѣ (погочѣл-ѣж, избавл-иенѣ).

§ 21. **Prefacerea consoanelor.** Pe lingă slăbire consoanele mai sufăr și altfel de schimbare — *prefacerea* (transiția).

Slăbirea este schimbarea unei consoane prin acțiunea unei vocale moî saū a lui іот; *prefacerea* însă este schimbarea consoanelor prin alte consoane.

Următoarele consoane sufăr această prefacere :

a) д și т, care înaintea lui т și л се scimbă în с.

кѣд-ти—кѣс-ти; плет-ти—плес-ти; цѣкѣт-ти—цѣкѣс-ти; число din
чит, гжслн din гжд.

b) г. к. $\chi + \tau = \psi = \text{шт.}$

могти=моџи—мошти (мочь).

пекти=пеџи—пешти (печь)

крѣхти=крѣџи—(крѣшти)

Reciproc se schimbă între ele în cuvintele cu același rădă-
cină sunetele :

м și н : ѡ=ѡм=ѡн.

р și л : крикѡ—кликѡ.

Sînt unele grupe de consoane, pe care limbile nu le iu-
besc, de aceea se și schimbă în alte grupe. Astfel în locul lui зж
se arată жд : иждѣнж про изжинж (idem изгоню—care-î rădă-
cina ?); про сч—шт=ищж (иск—жж).

§ 22. **Intercalarea și elidarea consoanelor.** Intre
2 consoane, din care ultima e ρ, se intercalează cite odată д
și т : д după consoane sonore, т după surde : издрѡукоу (pro изрѡу-
коу); острѡкѡ (=о+с+т+ров+ѡ, o prepoziție ; care e rădăcina ?).

Se elid următoarele sunete :

a) labialele б, п, в înainteа lui т : грѣти про грѣти (грести)
жити про жикти, чрѣкти про чрѣпти (черпать); в, п înainteа lui
н : гѡнж-ти про гѡвж-нѡти (dar гѡвж-нѡти), капнѡти про капнѡти,
оутопнѡти про оутопнѡти (топити), оуѡхнѡти про оуѡхнѡти (оу-
ѡхнѡти); в дѡпѡ в : облако про обклако (care-î rădăcina ?) обла-
ть про обкласти; обитати про обкитати.

b). Guturalele г, к înainteа lui н : двинж-ти про двигнж-
ти, плеснжти про плескнжти.

c) Din dentale—д înainteа lui н м. с. л : оукѡнѡти про
оукѡднѡти, кѡмѡ про кѡдмѡ, кѡсн про кѡдсн, пѡлѡ про пѡдлѡ.

§ 23. **Metateza consoanelor.** Metateza are loc mai a-
desea înainteа consoanelor licide ρ, л. Vechea slavonă în locul
grupeî : vocala+cons. licideа ca ар, ал, ѡр, ѡл, întrebuintă în-
toarsele : ра, ла, рѡ, лѡ). Ex : Sol—слѡнѡце : лаба—Elbe, albus ;
рака—arka ; работа—Arbeit etc.

Metatesa sunetelor se întâmplă cite odată și înaintea lui **к**: **кваск**—**какск**. (Care-î rădăcina și în care derivate se întâmplă grupa **ка** (=ак) în rădăcina vocalică?).

§ 24, **Asimilația și disimilația**. Asimilația este o lege, în puterea căreia un sunet—vocală sau consoană—se aseamănă cu altul.

Exemple de asimilația vocalelor pot sluji formele adiectivelor: **добраго** s'a format din **добрааго**, și acesta din **добра-его** prin elidarea lui **іот** și prin prefacerea lui **е** în **а**.

Asimilația consoanelor poate fi saū complectă saū necomplectă. În cazul întâiu un sunet pe deplin samănă celui alt: **ишкдх** pro **ишшкдх**=**ишкдх**; **оск** pro **осск** țin **осск** (lat. axis, aks-is); în al doilea—numai se apropie de el, trece—sonorele dinaintea surdelor în surde, surdele înaintea sonorelor în sonore. Fenomenul asimilațiunii necomplete se presintă în limba rusă de azi în formele cuvintelor: **гдѣ**, **здѣсь**, pro **кхдѣ**, **схдѣ**. (Să se explice aceasta).

Fenomenul contrar asimilației este disimilația sunetelor. **пестн** pro **паетн**, **кестн** pro **кедтн**.

§ 25. **Deosebirea fonetică între l. veche rusă și vechea slavonă**.

L. veche rusească se deosebește de vechea slavonă prin următoarele particularități:

1) Unde în vechea slavonă vine la începutul cuvintelor **і** în vechea rusască vine **о**: **іелен**=**олен**; **іединх**—**одинь**; **іезеро**—**озеро**, **іеже**—**оже**.

2) În locul lui **ж**, **ѡ** din **в**, slavonă în **в**. rusă e **у**, **а** (**я**).

3) **д** în vechea rusă nu se moae în **жд** ca în **в**. slavonă dar în **ж**, și **т** nu în **щ** ci în **ч**.

4) **х** și **к** precedează licidelor, iar nu le urmează.

5) Grupurilor **ра**, **ла**, **рѣ**, **лѣ** din **в**. slavonă le corespunde în **в**. rusă grupele: **оро**, **оло**, **ере**, **еле**.

Această însușire a l. ruse—întrebuințarea **оро** pro **ра**, **оло** pro **ла**, și altele—se numește *polnoglasiе* (*plenisonie*).

ра—оро; **врата**—ворота; **брада**—борода—
 ла—оло; **владимира**—володирміѣ—**гласъ**—голосъ
 рѣ—ере; **дрѣво**—дерево
 лѣ—еле—**плѣна**—пелена
 лѣ—оло—**млѣко**—молоко; **плѣнъ**—полонъ.

Observație. Sint în limba rusă și forme *neplenisone*, identice cu l. slavonă. Una din aceste forme se poate lua după vechime, alta s'a format în limba noastră după tipul slavonei bisericești. Formele rusești plenisone corespund în limbile primitive grupei de sunete—vocală+licida л și р (r. l.) борода—*Bart*; молоко—*Milch*, береза—*Birke*; formele rusești semisone în limbile primitive corespund la licide+vocale: братъ—*Bruder*—*frater*,

Exerciții la §§ anterioare:

роиться, гноиться, покоиться,—Care-s rădăcinile? În ce raporturi sunetele din rădăcină a acestor cuvinte trec în rădăcina de basă? Din care sunete se arată ч în vechea slavonă? Dar în rusă?—ночь—cum e în v. slavă? Din ce sunet s'a format aice ч în cuvînt (cf. lat. nox—noctis): Dar ч din cuv. падчерица? (cf. germ. tochter).—Оружіе—заряжать.—care-î rădăcina? Prin ce se arată muiera în cuvintele ножка, ручка din нога, рука. Cum s'a scris în v. slavonă: угол-окъ (cf. angulus), утка (Ente)?

Aflați cîteva cuvinte cu semisonie în l. rusească?—храмъ, храбрый, время, стража, срамъ, care-î forma de plenisomie?—Rădăcina și părțile componente a cuvîntului—источникъ.—мягкій și мука—rădăcina fie-căruia, arățați aceasta. Din ce sunete se arată grupa «к în cuvintele: ревѣтъ, плевать? Dacă ы se descompune în ъв, cum se va descompune јъ? Care-î vocala fundamentală, care se adaugă la cuv. зоркій și презирать? cum e forma de plenisomie a ultimului cuvînt?—Aflați din rădăcina cuvîntului—вздохнуть așa cuvînt—în care vocala din rădăcină să fie în al 2-lea grad de creștere.—Precisați rădăcinele următoarelor cuvinte: рубль, столица, кланяться, тѣсниться, обратно, завѣщаніе, мчаться, встрѣчать, обозъ, зѣвать, рвеніе, вольный, зависть, порошокъ, повѣсть, тужить, тянуть,—тугой, отшельникъ, обнимать, роща, прохожий, горѣтъ. Din rădăcinile cuvintelor date aflați așa cuvinte, în care vocalele din rădăcină să fie crescute, iar consoanele slăbite.

2. FORMAREA CUVINTELOR ȘI MORFOLOGIA

§ 26. **Părțile componente într'un cuvânt.** In orice cuvânt e de nevoie a deosebi : *rădăcina, tema, vocala copulativă, prefixele și terminațiunea.* Vocala copulativă poate fi sațu nu in cuvintele date, dar rădăcina, tema și terminațiunea alcătuesc neaparat însușirea fiecărui cuvânt.

a) *Rădăcina.* Rădăcina—aceasta-ı mai simplă—necompusă, nederivată parte in cuvânt, prin care se explică șirul întreg al fenomenelor in limbă.

Observația 1. In rădăcină se cuprinde prima semnificație, ce a răsărit omului primitiv in fața lucrului dat. A determina rădăcina unui cuvânt dat in limbă insamnă, ce e dreptul, a determina ceia ce a simțit de lume poporul primitiv. Dar numai de cit se observa că in vechime nu totdeauna se poate determina rădăcina cuvintului in domeniul limbei date. In fine in multe cazuri numai pe calea asemănării sunetelor din l. primitive se explică rădăcina primitivă a cuvintului, cum și înțelesul seü primitiv. Astfel s. ex: cuv. ЗЕМЛЯ, restrîngindu-ne exclusiv numai in domeniul l slavone, dă rădăcină ЗЕМ; dar З presupune pe Г (§ 8) care și vine in rădăcină. In l. slavonă noi n'avem pentru cuv. ЗЕМЛЯ un cuvânt, care să aibă in rădăcină Г, dar in greacă este γῆ, iar in sanscrită este verbul Gan=a naște; prin urmare înțelesul cuv. ЗЕМЛЯ este *născătoare*. Prin acest chip se arată de ce in poesia populară slavă cuvintului ЗЕМЛЯ se dă totdeauna ca epitet cuvintul МАТЬ=mamă. Alte exemple: ПТИЦА (pasere) in v. sl. ПЪТНИЦА, răd. ПЪТ. Care-ı înțelesul? In l. gr. e cuv. πέτασμα = a sbura prin urmare ПТИЦА este după înțelesul rădăcinei =*sburător*. Înțelesul răd. cuv. рѣка se explică prin gr. ρέω =*curg.* rus. СЫНЪ se explică prin sanser. su—a naște, de unde *sunus* (=сынъ)=născut; rus. ДЕНЬ v. sl. ДѢНЬ = lat *dies* se explică prin sanser. div.=a străluci.

Pentru a fixa rădăcina cuvintului dat e de nevoie a-l descompune in părțile sale componente, dacă cuvintul e compus, a arunca prefixele și vocalele copulative, dacă sînt, și a despăr-

ți terminațiunile. Iar dacă în cuvîntul dat vocalele său consoanele sînt de a doua formațiune (§§ 11—24), atunci în locul lor se vor pune ca rădăcină cele primitive. (Ex. la §§ 11, 16, 18, 19).

Compoziția rădăcinei în l. slavonă variază:

1). În rădăcină poate fi numai o vocală (fără vocală rădăcina e imposibilă): $n + \text{ти}$ (lat. $i + re$).

2). Vocala cu consoana $o\check{y}ч + n + \text{ти}$ (Care-î rădăcina ?)

3). 2 consoane + vocală $слоу + \text{ти}$.

4). vocală între 2 consoane $квз + \text{ти}$, $нвс + \text{ти}$

5). 2 consoane + vocală + consoană $плес(т) + \text{ти}$

6). 2 consoane + vocală + 2 consoane $квист + а + \text{ти}$.

În v. slavonă sînt cazuri de duplicarea rădăcinei: $сзс + а + \text{ти}$. Răd, primitivă $сз$, duplicată $сзс$.

($тжтжн + к + \text{ти}$ —a suna—care-î răd. prim. și care duplicată ?).

Observația 2. Aceeași rădăcină, venind în diferite limbi, dar cuprinzînd același înțeles primitiv, arată înrudirea limbilor. Iată cîteva exemple arătînd înrudirea v. slave cu celelalte l. indoeuropene.

мати—mater $\mu\lambda\tau\eta\rho$,—Mutter,
 братъ (кратрѡх)=frater, bruder,
 сестра—Schwester,
 сынъ—Sohn.
 лучъ—lux (luk-s);
 гжсь—(h)anser,
 свинья=sus;
 овца—ovis,
 мышъ—mus, Maus,
 вино—vinum— $\omega\check{\nu}\nu\sigma$.
 стати—stare

дати—dare
 ити—ire
 любити—lieben.
 дъва—duo
 три—tres, drei
 пать—πέντε.
 десать—decem— $\delta\acute{\epsilon}\kappa\alpha$
 новъ—novus, neu.
 полнъ—πληνх—plenus
 азъ—ego— $\acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}$ —ich
 ты—tu—du.

Asemenea exemple se pot da orî cit de multe.

b) *Tema.* Din rădăcină trebuie a deosebi tema. Prin temă se înțelege acea formă a cuvîntului, care stă la baza declinării și conjugării. Pentru a afla tema unui cuvînt dat urmează nu-

mai a deosebi terminațiunea Cite odată răd. și tema se confundă, dar în cea mai mare parte se deosebesc: неc-ти răd. неc, tema неc; dar кѣ-дѣ-ти, răd. вид; tema видѣ; знамѣ; răd, зна; iar tema знамен.

(Să se deosebească răd. și tema în cuvintele кѣнѣ, доуша. пророкъ, разбойникъ, облако, добрый, доблестъ, хищный, хитить —похищать, вспоминать, приспособлять.)

c). *Prefixele.* Prefixele se arată numai în cuv. compuse. нз+бѣти, не+лѣпши, о+дежда.

d). *Vocalele copulative.* Vocalele copulative se arată sau în substantivele compuse (бого —о —тъцѣ) sau la verbe între rădăcină și terminație. Aceasta vocală copulativă se numește *caracteristică* sau *indicele* conjugării : звѣ+а+ти; лѣв+и+ти.

e) *Sufixele.* Terminațiunile în gramatică se numesc sufixe. Sufixele slujesc sau la formarea din rădăcina cuv. dat a diferitelor părți de cuvânt, sau la formarea din cuvântul dat a diferitelor forme de declinare și conjugare.

Astfel în cuv. да—р+х—мѣ, din răd. да, suf. р+ть se întrebuințază la formarea substantivului; iar suf. мѣ ca semn a cazului *instrumental*.

În cuv. чит—а—с—тѣ, Ѣ e sufixul timpului trecut, iar тѣ e sufixul pers. 2.

Observația 3. În vremea de azi, sufixele nu au înțeles independent. Nu tot așa a fost în vremea veche. Atunci fie-care sufix avea înțelesul său, și neconfundindu-se încă una cu cuvântul, își păstra înțelesul său particular. Chiar și azi, prin calea analizei științifice a cuvântului, se poate deosebi înțelesul particular a câtor-va terminațiuni. Astfel de ex. terminațiunile cazuale a adiectivelor pline, nu mai puțin și cazurile pron. pers. 3-a (§ 39).

§ 27. **Lista celor mai însemnate sufixe.** Sufixele nu pot fi compuse numai dintr'o singură consoană; în fie-care sufix vine și o vocală sau singură de sine sau în unire cu o consoană. Vocalele din sufix pot sau să precedă consoana (una sau două), sau le urmează, sau să stea între 2 consoane :

Sufixele în v. sl. sînt multe. Cele mai însemnate sînt :

a) la substantive :

Vocale

ж, а, о, (§ 28 *vocale temale*)

Cons. cu vocale

рх—пирь (răd. пи de unde в. пити), дарх (răd. да, verb дати).

лх—жълъ (aflați un cuvînt din această rădăcină cu *ius* mic).

ло— (arată instrumentul lucrării) мыло (acel ce miroasă) ркыло (acel ce curge).

арх (însamnă obiectul lucrării): пекарь (acel care face pîne).

кх : знакъ

жк : пѣськъ

ок : ходокъ

ак : юнакъ

нк : празд-ьн-нк-х

кх : от-ьц-ь

кц : а : ов-ьц-а

е : срд-ьц-е.

ица : львица, къдовица.

га : слоуга

ух : смѣухъ, доухъ, жениухъ

ес : небес (§ 28 *cuvintele cu tema vocalică*).

тх : памѣть, ношть (=нокть),

власть (=кладть).

тка : молитка, жрътка

кство : лоукавъ-ство.

трх (însamnă obiectul lucrării): кѣтрх (=кѣтѣцій=acel care suflă).

тырх : пастырх.

тель (același înțeles ca și трх) :

жатель (acel care trăește)

оучитель (acel care învață)

мѣ : знамѣ, сѣмѣ.

нх : данх

снх : пѣснх

инх (arată singuritul) : господинх.

кба : дружьба

b) la adiective

рх : бхдрх (ca verb aceeași rădăcină ?)

лх : кыслх, теплх.

лнх : гнѣклнх

жкх : мѣжкх

окх : глѣбокх

кскх : градъскх

кнх : кѣрънх—кѣдънх

инх : милостнх.

Adiectivele posesive afară de terminațiune obvin și azi în l. rusă :

ок : Петрох

ек : царех

ин : звѣринх

Se poate ca în l. slavă veche și în foasta rusască să fi avut sufixul ь la și ѣ, provenite din subs. în ж, к, а, о.

Subst. **отъць** — Adj. **отъць**
гарославъ — „ **гарославъ**
кельбъждъ — „ **кельбъждъ**.

(Ce-î Ъ în aceste adiective : и slab, sau ѵж ?)

c) în pronume.

ликъ : **коликъ**, **толикъ**;

акъ : **ѣкъ**, **ѣдинакъ**, **късакъ**,

торъ, **теръ** : **которъи**, **ѣтеръи**, Sufixul **торъ** se arată și în unele din numeralele ordinale **к-торъи** din **дък-торъи** din **дък-а**).

(De sufixul adect. în gr. comp. § 40)

(De sufixul participiului §§ 42, 51)

Din cele precedente se vede 1) că sint sufixe comune subst. și adiectivelor. 2) Că în unele cuvinte se pot adăoga mai multe sufixe. În următoarele cazuri sufixele se referă sau la una și aceeași parte de cuvânt : **отъцьство** = **отъць** + **ств** + **о**, sau aparține la diferite : **коликъство** = **ко** + **ликъ** + **ств** + **о**, **мъченичество** = **мъкъ** + **ен** (sufixul part. pasiv) + **икъ** + **ств** + **о**.

DECLINAREA

a) *Substantivele și Adiectivele slabe.*

§ 28. **Tema substantivelor**, Tema substantivelor se poate termina sau în vocală, sau în consoană. Precum în rădăcină pot fi numai 3 vocale : a, i, y, (§ 7), așa și orî-ce cuvînt cu tema vocalică poate să se termine în l. slavă în una din aceste 3 vocale ; dar cuvintele cu tema în y s'aû contopit în slavonă cu cuvintele cu tema în a, pentru aceasta în l. slavonă noi avem pentru tema vocalică abia 2 sunete : *a* și *i*. Sunetul a sau s'a pastrat în l. slavă în forma sa curată (cuv. fem. în a și я) ; sau s'a slăbit în o (§ 14) (cuv. de gen neutru), în e (aceiași gen term. slabă) și chiar în x (cuv. masc.). care se pot arăta în forma к (§ 8).

Și astfel tema *a* în slavonă dă :

а—	о	х.
кода—	мкъсто	богъ
я—	ѣ(йо)	къ(=йх)
земля	морѣ	мъжь

йх (=к) după vocale se arată în forma и : краи (=крайх).

Tema *i* în slavonă se arată slăbită la ь; печалъ, пжтъ. Acest ь din *i* urmează a-l deosebi cu îngrijire de ь din х; schimbările lor sînt cu totul deosebite.

Cuvintele cu tema în у se declină aproape ca cele cu tema în а: сынъ, домъ (domu-s), ca богъ, ракъ, столъ și alt. (§ 31).

La cuvintele avînd tema consonantică se referă substativele cu următoarele terminațiuni.

- a) Nom. sing. а, tema н suf. comp. мен : врѣмѣ (врѣмен).
- b) — а, tema în т, suffix compus ат : орѣлѣ (орѣл-атъ)
- c) — ѣ, tema în н, suffix compus мен : камѣ (кам-ен)
- d) — tema în к : цркъѣ (цркъѣк) ¹⁾
- e) — н, tema în р, suffix compus тѣр : мати (матеръ)
- f) — о, tema în с, suffix compus ес : небо (неб-ес)

§ 29. **Impărțirea substantivelor în declinări.** Din toate declinările substantivelor în limba veche slavonă se pot socoti *patru*; *trei* pentru cuvintele avînd tema vocală, și *una* (a patra) cu tema în consoană.

La *prima declinare* se referă subst. masc. și neutre cu tema în а, adică subst. în х, ь (=jъ). о. е.

Declinarea a doua cuprinde numele de gen feminin cu tema în а, adică subst. în а, я. Aici se referă și subst. în и, ca рабѣни.

Observația 1. Cuvintele cu tema în а ca жена, вода se declină atît de deosebit de cuvintele cu aceeași temă de gen masc. și neutru că în l. veche slavonă nu se pot socoti la un loc cu declinarea.

La *a treia declinare* se referă substantivele cu tema în і, ъ, de gen masc. și ь gen feminin.

Declinarea I și a II-a aŭ două părți; 1) cuvintele cu vocala tare (х, о. а). 2) cu vocala slabă (к, е, я).

1) Cuvintele, aduse aici, în graiul comun. au tema în vocală; ѣ, care se descompune în ъѣ (§ 15).

Pentru reprezentarea pe scurt a acestei împărțiri poate sluji următoarea tăbliță, în care cifrele romane arată declinarea, iar cifrele arabe arată subîmpărțirea lor. În a IV-a declinare, buchile ce stau în parantesă arată consoana din temă.

I	1	Masculine		Femenine	
	2	ж, и		о, е	
II	1	Femenine			Tema а
	2	а, и			
III		Masculine		Femenine	Tema и
		к		к	
IV		Masculine	Femenine	Neutre	Tema în consoană
		ж (н)	ж (к)	ъ (н)	
		о (с)		ъ (т)	

Pe primele două declinări se schimbă și adiectivele cu terminație scurtă, în vremea prezentă nedeclinabile, dar în vechea slavonă schimbându-și terminațiunea după modelul substantivelor și avînd în vorbire înțeles nu numai de *atribut*, ca acum, ci și de cuvîntul determinat. Terminațiunile acestor adiective sînt acestea.

a) tari	ж	о	а
	ДОБРОЖ	ДОБРО	ДОБРА
b) slabe	к	е	а
	СИНЬ,	СИНЕ	СИНІА

Declinarea din vechea slavonă se deosebește de rusasca de azi 1) prin cite-va particularități în schimbarea cuvintelor, 2) prin forme mai multe; pe lângă cazurile, ce sînt și în rușește, în limba veche slavonă mai era *Vocativul*; pe lângă numărul sing. în plural mai era *dualul*.

Casul locativ: Casul prepozițional în vechea slavonă se putea întrebuița și fără prepoziție pentru arătarea locului, pentru care să și numește *locativ*: а крата своѣго столъ поръчи пакити близокѣу своѣмоу Остромироу Новгородѣ. (Epilogul la Ev. Ostromir).

Observarea 2. Numărul dual a existat și în vechea rusă. Pierderea formei dualului s'a început prin Secl. XII-a. Urmele lui trăesc încă și în rusasca de azi: два человека. Aici nu este Gen. sing. ci dualul. Este o urmă și în casurile oblic. во очю. (cas. prep.)

Observarea 3. Numărul formelor în limbile cu declinări (flexionare) s'a diminuat din ce în ce mai mult cu trecerea vremii. Limbile vechi sînt mai bogate în forme, și anume limbile mai apropiate între ele pe vremea nașterii lor. Dintre limbile Indo-Europene, familia sanscrită e mai bogată în alte forme de declinare și conjugare. Limbile moarte = greaca veche, latina, vechea slavonă mai bogate în forme de cît limbile vii născute din ele. Cu pierderea formelor de declinare se arată nevoia de articolul propriu pentru exprimarea raportului dintre obiecte.

Observarea 4. Sufixul casual se determină cu mult mai bine atunci cînd se începe cu o consoană: ВЛѢТЬМЪ — ВЛѢКЪ (tema), + МЪ (sufix); ВОДАМА = ВОДА (temă) + МА (sufix). Iar cînd tema cuvintului se împrăvește în vocală și sufixul începe cu vocală, vocala din temă și cu cea din sufix se contrag într'una. Astfel vocalele а, оу, ѣ, și alte forme: ВЛѢКА МѢСТОУ, ВОДѢ, stau nu ca curate sufixe ci ca unirea sufixului cu vocala din temă.

§ 30. Declinarea I. Tabelă de schimbările subst. și adiectivelor slabe a declinării I-a.

1) TERMINAȚIUNEA TARE.

a) Genul masculin

<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
Nom.	КАЖК-Ъ ЗЛА-Ъ	Nom.	{
Acus.	КАЖК-Ъ ЗЛА-Ъ	Voc.	{ КАЖЦ-И ЗЛА-И
Voc.	КАЖЧ-Е ЗЛА-Х(Е)	Gen.	КАЖК-Ъ ЗЛА-Ъ
Gen.	КАЖК-А ЗЛА-А	Dat.	КАЖК-О-МЪ ЗЛА-О-МЪ
Dat.	КАЖК-ОУ ЗЛА-ОУ	Acus.	КАЖК-Ы ЗЛА-Ы
Instr.	КАЖК-Ъ-МЪ ЗЛА-Ъ-МЪ	Instr.	КАЖК-Ы ЗЛА-Ы
Prep.	КАЖЦ-КЪ ЗЛА-КЪ	Prep.	КАЖЦ-КЪХЪ ЗЛА-КЪХЪ

Dual

N.	{	КАЖК-А ЗЛА-А	Gen.	{	КАЖК-ОУ ЗЛА-ОУ	Dat.	{	КАЖК-О-МА
V.								
A.								

Vocativul Sing. se poate termina și în *оу*: *сынoу*. Această terminațiune *оу* o pot avea și gen. și casul prepozițional sing. Această terminațiune de la *Вoc. Gen.* și *Prepos.* în *оу* în loc de *е, а, ъ*, cum și terminația dată în *ови (сын-ови)* în loc de *оу*, are loc în cuvintele cu tema în *у*, adică în acele cuvinte, la care *ъ* din temă se arată din slăbirea primitivului *у*, iar nu a primitivului *а* (§ 28): *домъ* din *дому*, *domu-s* și altele. La dual aceste cuvinte au terminația *ы* pentru *N. V. Ac.* *сыны*; La *Nom. Plur.* se termină în *ов-е*; *сынов-е*; la *Gen.* în *ов-х*; *сынов-х*.

Cele ce au la *Nom. sing.* terminațiunea *ннъ*, arătind *singularul* se lasă afară în plural, avind la *Nom. pl.* terminația *е христианиннъ—христиане*.

b) *Neutrul*

Singular

Plural

N. V. A. мѣст-о злачкн-о

N. V. Ac. мѣст-а злачкн-а

G. мѣст-а злачкн-а

Gen. мѣст-х злачкн-х

D. мѣст-оу злачкн-оу

Dat. мѣст-о-мъ злачкн-о-мъ

Instr. мѣст-х-мъ злачкн-х-мъ

Instr. мѣст-ы злачкн-ы

Prep. мѣст-к злачкн-к

Prepos. мѣст-к-хъ злачкн-к-хъ

Dualul

N. Ac. Voc. мѣст-к, злачкн-к

Gen. Prepos. мѣст-оу, злачкн-оу

Dat, Instr. мѣст-о-ма, злачкн-о-ма

Din asemănarea exemplelor aduse se poate vedea că cuvintele de gen neutru în declinare se deosebesc de cuv. masculine numai în 2 cazuri; *Nom. dual*, și *Nom. plural*. Prin urmare, ca și în latină, pentru cuv. neutru este terminațiunea constantă *а, ѱ*; tot ca în latinește aceste terminațiuni se arată și în acusativ. Pentru *voc. sing.* neutrele n'au terminațiune deosebită.

2) TERMINAȚIUNE SLABĂ

a) *Masculine*

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom. оҮЧИТЕЛ-Ь КЫШЬН-Ь	N. V. оҮЧИТЕЛ-И КЫШЬН-И
Gen. оҮЧИТЕЛ-ІА КЫШЬН-ІА	Gen. оҮЧИТЕЛ-Ь КЫШЬН-Ь
Voc. оҮЧИТЕЛ-И(Ю) КЫШЬН-Ь	Dat. оҮЧИТЕЛ-Е-МХ КЫШЬН-Е-МХ
Acus. оҮЧИТЕЛ-Ь КЫШЬН-Ь	Acus. оҮЧИТЕЛ-А КЫШЬН-А
Dat. оҮЧИТЕЛ-Ю КЫШЬН-Ю	Instr. оҮЧИТЕЛ-И КЫШЬН-И
Instr. оҮЧИТЕЛ-Ь-МЬ КЫШЬН-Ь-МЬ	Prep. оҮЧИТЕЛ-И-ХҲ КЫШЬН-И-ХҲ
Prep. оҮЧИТЕЛ-И КЫШЬН-И	

Dual

N. V. A. оҮЧИТЕЛ-ІА КЫШЬН-ІА,	Gen. Prep. оҮЧИТЕЛ-Ю КЫШЬН-Ю,
Dat. Instr. оҮЧИТЕЛ-Е-МА КЫШЬН-Е-МА	

După analogia cu declinarea tare în cas Voc. și Dat. sing. și în Nom. pl. în locul terminațiunei е, іа, и se întilnește terminația ю, ек-и, ек-е (оҮЧИТЕЛЮ, ЦАРЕКИ, КРАЧЕКИ și altele).

După chipul subst. în ь, asemenea cu оҮЧИТЕЛЬ se declină subst. în и, de ex: кран, ран, знон.

b) *Neutre*

<i>Sing.</i>	<i>Plural</i>	<i>Dual</i>
N. V. A. мор-Е СИН-Е	N. A. V. мор-ІА СИН-ІА	N. A. V. мор-И СИН-И
G. мор-ІА СИН-ІА	G. мор-Ь СИН-Ь	G. Pr. мор-Ю, СИН-Ю
D. мор-Ю СИН-Ю	D. мор-Е-МХ, СИН-Е-МЬ	D. Ins. мор-Е-МА СИН-Е-МА
Ins. мор-Ь-МЬ СИН-Ь-МЬ	Instr. мор-И СИН-И	
Pr. мор-И СИН-И	Pr. мор-И-ХҲ СИН-И-ХҲ	

Correspondența terminațiunilor slabe cu cele tari în subst. de Decl. I: х-ь, а-іа, оҮ-ю, ь-и, ы-и, ы-а.

[Cuv. cu term. slabă мжж are în cas. oblice terminare tare: мжжа, мжжоу. Cum se explică aceasta? (§ 19) — Брачь, voc. крачоу, iar царь-царю; pentru ce această deosebire? Declinați adiectivul тоуждь (=чуждь); explicați terminațiunea lui, cu schimbarea lui т în ч în rusasca de azi, determinați rădă-

cina. Mai sînt încă citeva cuvinte, care avînd în l. rusă terminațiunea tare, în vechea slavonă se declină după declinarea slabă. Asemănați terminațiunile de cas din vechea slavonă cu terminațiunile din l. rusă de azi).

§. 31. II. Tabela schimbării cuvintelor de declinarea II.

1. Term. tare

	Sing.	Plural	Dual
N.	код-а чист-а	N. A.V. код-ы чист-ы	N. V.A. код-ѣ чист-ѣ
V.	код-о чист-о	Gen. код-ѡ чист-ѡ	Gen. Pl. код-оу чист-оу
G.	код-ы чист-ы	D. код-а-мъ чист-а-мъ	D. I. код-а-ма чист-а-ма
D.	код-ѣ чист-ѣ	Inst. код-а-ми чист-а-ми	
Ac.	код-ѡ чист-ѡ	Pl. код-а-хъ чист-а-хъ	
Inst.	код-о-ѡ чист-о-ѡ		
Prep.	код-ѣ чист-ѣ		

2. Term. Slabă.

	Sing.	Plural	Dual
N.	вол-ѡвѣшън-ѡ	N.A.V. земл-ѡ ярос-	N. V. A. земли-яросла-
V.	вол-ѡ вѣшън-ѡ	лавл-ѡ	вл-и
G.	вол-ѡ вѣшън-ѡ	G. земл-ѡ ярославл-ѡ	G. Prep. земл-ю ярос-
D.	вол-и вѣшън-и	D. земл-ѡ-мъ ярос-	славл-ю
Ac.	вол-ѡ вѣшън-ѡ	лавл-ѡ-мъ	D. Instr. земл-ѡ-ма я-
Ip.	вол-ѡ-ѡ вѣшън-ѡ-ѡ	Ip. земл-ѡ-ми ярославл-	рославл-ѡ-ма
Pl.	вол-и вѣшън-и	ѡ-ми	
		Pl. земл-ѡ-хъ ярославл-ѡ-хъ	

Correspondența terminațiunilor slabe cu cele tari a subst. de declin. a II-a.

а-ѡ, ѡ-ѡ, ѣ-и, о-ѡ, х-х.

Prin urmare corespondența terminațiunilor e aceeași ca și la decl. I. Din alăturarea terminațiilor Decl. 1 și 2 se vede că la 1 Declinare se arată caracteristica о, iar în a 2-a, а (în Dat., și Instr. Dual și Dat. plural).

Cuvintele în *и* cu sufixele *ъни*: *рабъни*, *поустъни*, etc. se declină în totul la fel cu cuvintele în *я*. După chipul subst. feminine în *а*, *я*, se schimbă și cite-va cuvinte masculine, avînd aceeași terminație: *слоуг-а*, *сѣди-я*.

[Cuvîntul *доуша* are terminația tare—*а*, pentru ce la gen: *доуш-ѡ*, instr. *доуш-ѣж*, nom. dual *доуш-и*? Pentru ce același cuvînt schimbîndu-se, după cum s'a văzut, după declinarea slabă, în cite-va cazuri ia terminație tare? Declinați cuv. *мрѣжа*, *одежда*, *скѣша*, și explicați terminațiunile? În care cazuri ale acestei declinări se interpun nasale? Alăturați terminațiunile de cas, la această declinare cu term. corespunzătoare în l. rusă de azi. În care cazuri subst. de decl. I și II au aceeași terminații?]

§ 32. Tabela Schimbării subst. de decl. III.

a) Feminine

<i>Sing.</i>	<i>Dual</i>	<i>Plural</i>
N. Ac. двер-ь	N. V. A. двер-и	N. V. A. двер-и
V. G. D. Р. двер-и	G. Pr. двер-и-ю	G. двер-и-и
Instr. двер-и-ѣж	D. Instr. двер-ѣ-ма	D. двер-ѣ-мѡ
		Instr. двер-ѣ-ми
		Prep. двер-ѣ-хѣ.

b) Masculine

<i>Sing.</i>	<i>Dual</i>	<i>Plural</i>
N. A. пѣт-ь	N. G. V. пѣт-и	N. пѣт-и-иѣ
V. G. D. Р. пѣт-и	A. Pr. пѣт-и-ю	G. пѣт-и-и
Instr. пѣт-ѣ-мѣ	D. Ins. пѣт-ѣ-ма	V. A. пѣт-и
		D. пѣт-ѣ-мѡ
		Instr. пѣт-ѣ-мѣ
		Prep. пѣт-ѣ-хѣ

Prin urmare, cuvintele masc. de decl. 3-a se deosebesc de feminine numai în 2 cazuri: Instr. sing. și nom. pl. dar și această deosebire nu-i esențială.

Cuv. *дѣнь* în gen. sing. a avut forma *дѣне*, în gen. pl. *дѣни* și *дѣнѣ* (compară forma rusască pop. *дѣнь*).

După chipul lui пѣтъ se declinau în vechime multe cuvinte, ce merg acum după modelul lui конк. (Arătați prin sunete vechi de ce cuvintele зѣтъ, медкѣдѣ, гостѣ, голѣбѣ s'au putut declina pe tema în i).

(Arătați deosebirea declinării a 3-a comparativ cu celelalte două).

§. 33. **Declinarea cu tema consonantică.** Limba slavonă nu iubește terminațiunile consonantice; de aceea ea saū nimicește term. consonantice ale cuvintelor saū, unde se poate, din vocală + consoană formează o vocala nasală; astfel имен (=nomen se arată la nom. sing. în forma има, astfel матер (mater, Mutter — μητήρ) în nom. sing. мати. In cas. oblice avind term. vocalică se arată posibilitatea de a reapărea consoana din temă, de aceea мати, gen. матер-е. etc.

IV. Tabela schimbării cuvintelor de decl. IV.

a) Masculine

<i>Sing.</i>	<i>Plural</i>	<i>Dual</i>
N. кам-ѣ	N. A. V. камен-и	N. V. A. камен-и
V. камен-е	G. камен-и-и	G. Prep. камен-и-ю
A. кам-ѣ ; камен-ѣ	D. камен-е-мѣ	D. Instr. камен-е-ма
G. камен-е	Ins. камен ѣ-ми	
D. камен-и	Pr. камен-е-хѣ	
Ins. камен-ѣ-мѣ		
Pr. камен и		

b) Femenine

<i>Sing.</i>	<i>Plural</i>	<i>Dual</i>
N. црѣк-ѣ	N. V. A. { црѣкѣ-и	N. A. V. црѣкѣ-и
V. црѣк-ѣ		G. Prep. црѣкѣ-и-ю
A. црѣкѣ-ѣ	црѣкѣ-ѣ(ни)	D. Instr. црѣкѣ-ѣ-ма
G. црѣкѣ-ѣ		
D. црѣкѣ-и		
Ins. црѣкѣ-иѣ		
Pr. црѣкѣ-и		

(Arătați pentru ce în casurile oblice cuvintele la nom. cu *ы*, asemenea cu *цркы*, se deosebesc de *ы* în cuvintele asemenea cu *камы*).

	<i>Sing.</i>	<i>Plural</i>	<i>Dual</i>
N. V.	дхци	} дхцѣр-и	N. A. V. дхцѣр-и
Ac.	дхцѣр-ь дхцѣр-ѣ		G. Prep. дхцѣр-и-ю
G.	дхцѣр-ѣ		D. Instr. дхцѣр-ь-ма
D.	дхцѣр-и		
Instr.	дхцѣр-иѣ	дхцѣр-и-и(х)	
Prep.	дхцѣр-и	дхцѣр-ѣ-мх	
		дхцѣр-ь-ми	
		дхцѣр-ѣ-хъ	

c) *Genul neutru*

Singular

N. A. V.	имѧ	оркѧѧ	небо
G.	имѣн-ѣ	оркѧѧт-ѣ	небес-ѣ
D.	имѣн-и	оркѧѧт-и	небес-и
Instr.	имѣн-ь-мѧ	оркѧѧт-ѣ-мѧ	небес-ѣ-мѧ
Prep.	имѣн-и	оркѧѧт-и	небес-и

Dual

N. A. V.	имѣн-и	оркѧѧт-и	небес-и
G. Prep.	имѣн-оу	оркѧѧт-оу	небес-оу
D. Instr.	имѣн-ѣ-ма	оркѧѧт-ѣ-ма	небес-ѣ-ма

Plural

N. A. V.	имѣн-ѧ	оркѧѧт-ѧ	небес-ѧ
G.	имѣн-хъ	оркѧѧт-хъ	небес-хъ
D.	имѣн-ѣ-мхъ	оркѧѧт-ѣ-мхъ	небес-ѣ-мхъ
Instr.	имѣн-ы	оркѧѧт-ы	небес-ы
Prep.	имѣн-ѣ-хъ	оркѧѧт-ѣ-хъ	небес-ѣ-хъ

Observația 1. Căderea consoanei din temă la nom. sing. se găsește și în câteva din limbile vechi primitive: lat. *Sermo(n)*—*Sermon-is*.

Observația 2. Particularitatea în declinarea cuvintelor cu tema consonantică nerepetindu-se în alte declinări (excepție cuv. *дѧнѧ* și semenele lui): adică terminația *e* la gen. sing; particularitatea cuvintelor din această declinare e că au și la prepos. plural *ѣхъ*, ca și la declinarea 3-a

Observația 3. În l. rusască această declinare, evident, nu există, căci cuvintele masculine în loc de **Ъ** au luat terminația **Б** și s'au schimbat, ca **ЦАРЬ** și altele; iar subst. feminine au schimbat terminația **Ъ** în **Б** și chiar în **А** se declină alăturind aici cuvinte ca **ДЕРЕВЬЯ**, **КОДА** și altele); subst. neutre în **А**, acum **Я**, cu tema în **И**, păstrează creșterea în toate cazurile sing. și plural; tema în **АТ** prezintă amestecul a 2 sufixe: **ЯТ**, **ЕН**; cuvintele în **О**, cu tema în **Е**, păstrează creșterea **ЕС** în plural. Iar femininele cu tema în **Ъ** păstrează și la sing. și la plural. În general în limba rusască cuvintele cu tema consonantică s'au asemănat parte cu cuvintele cu tema vocalică, parte chiar s'au identificat cu ele.

Declinarea din l. rusască de azi comparativ cu vechea slavonă. Declinarea din vechea rusască nu prezintă deosebiri esențiale față cu v. slavonă; dar în dezvoltarea ulterioară a limbii rusești unele forme au dispărut, iar altele s'au schimbat. Aceste schimbări în formele declinării nu pot fi explicate prin schimbările organice ale sunetelor; ele se arată saū ca urmarea pierderii citor-va vocale saū ca rezultatul confuziunii formelor. Mai adesa puritatea s'a pastrat în declinarea feminineleor, a căror terminațiunii la unele cazuri l. rusă le-a trecut și la masc. și la neutre (dat. instr. și prep. plural). Amestecul genului se arată și la terminația nom. plur. masc. decl. I în rusasca contimporană (стол-ы, term. fem; берера, neutru). Cele mai mari schimbări ce au suferit formele declinării în cursul vremuri'or sunt următoarele: 1) Surdele în cazul instrumental sing. s'au înlocuit cu sonore, 2) în masc. aceeași declinare genitiv plural a primit silaba **ОВ**, стол-овъ; 3) **Ъ** de opotrivă termină prepoziționalul substantivelor fie tari sau slabe de decl. I; dativul și prep. de decl. II, 4) terminațiile nasale nu se păstrează. 5) Acus. masc. a subst. decl. I tocit ca și nom. și gen. în v. slavonă=nominativul. S'au perdut următoarele forme: 1) dualul la toate declinările 2) vocativul la toate declinările 3) Acus. pl. masc. decl. I 4) declinarea în consoane.

b) Pronumele

§ 34. **Rădăcina pronominală.** După declinare pronumele se pot deosebi în două clase: în clasa întâia se cu-

prind acele care prezintă cele mai vechi forme în schimbările lor (simple sau pronume primitive); în a doua clasă acele, cari au comparativ forme mai noi (derivate sau pronume compuse). Pronumele primitive se găsesc neștirbit aceleași în toate limbile Indo-europene. Această asemănare e dovadă clară de adinca vechime în formarea lor. Intre aceste pronume se socot personalele, interogativele **кѣ (+то)**, **чѣ (+то)** și demonstrativele (**сѣ** și **тѣ**). Consoanele radicale se arată a fi următoarele în aceste pronume: **г (азъ)**, **м (мы)**, **н (насъ)**, **т (ты)**, **к (кы)**, **кѣ (к+то)**, **т (тѣ)**, **с (сѣ)**.

§. 35. **Pron. pers. I. și II. și reflexivul сѣѣ.** Pronumele pers. I. și II, reflexivul **сѣѣ** și interogativul **кѣ(то)** n'au genuri.

Pr. pers. I. și II. în vechea slavonă, ca și în alte limbi derivate nu se formează din una ci din mai multe rădăcini. Astfel la pers. I cazurile oblice singular nu pot fi formate din sunetele caz nom. iar la plural se arată o a treia rădăcină. La pers. II. pl. și sing. rădăcini deosebite. În dual pers. I rădăcini mixte.

<i>Sing.</i>		<i>Plural</i>		
<i>I pers.</i>	<i>II pers.</i>	<i>I pers.</i>	<i>II pers.</i>	<i>reflexiv</i>
N. азъ	ты	мы	вы	—
G. мене	тебѣ	насѣ	васѣ	сѣѣ
D. мѣнѣ	тебѣ	намѣ	вамѣ	сѣѣ
Ac. мѣ	тѣ	ны	кы	сѣ
Ins. мѣноу	тобоу	намнѣ	камнѣ	сѣѣ
Pr. мѣнѣ	тебѣ	насѣ	васѣ	сѣѣ

Dual

N. кѣ(I), кы, ка(II) Ac. на, ка; G. Pr. наю, каю; D. In. нама, кама.

Observație. Declinarea pr. pers. I. și II și a reflexivului în terminațiile gen. sing. ne amintește declinarea subst. cu temă consonantică. L. rusă schimbând declinarea consonantică în vocalică, a schimbat și declinarea acestor pronume: азъ-мене са камы-камене; я-меня, са камень-камя

În locul dat. plural намѣ, вамѣ se întrebuintază câte odată forma ны, кы.

§ 36. **Pron. pers. III; demonstr. și interogativ**

<i>Sing.</i>			<i>Plur.</i>		
<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	<i>neutr.</i>	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	<i>neutr.</i>
N. и	ѡ	ѡ	и	ѡ	ѡ
G. ѡго	ѡѡ	ѡго	ихъ	ихъ	ихъ
D. ѡмоу	ѡи	ѡмоу	имъ	имъ	имъ
A. и(ѡ)	ѡ	ѡ	ѡ	ѡ	ѡ
Ins. имъ	ѡѡ	имъ	ими	ими	ими
Pr. ѡмъ	ѡи	ѡмъ	ихъ	ихъ	ихъ

Dual

N. V. A. ѡ, и; G. prep. ѡю, ѡю, ѡю; Dat. Instr. има, има, има.

Pron. pers. III. în toate gen. și numerile la cazurile compuse ăă prefixul и, cînd urmează după o prepoziție : на него.

Acus. pron. pers. III sing. masc. se scurtează în ѡ după prepoziții *нанъ* (=на ни=на+нъ).

După modelul pron. pers. III se declină :

- 1) Relativele : иже, ѡже, ѡже (în care silaba *же* stă neschimbată în declinare : иже, ѡгоже).
- 2) posesivele : мон, ткон, скон.
- 3) interogativele : кѡи, каѡ, коѡ; чии, чии, чииѡ.
- 4) demonstrativele : съ, си, се.
- 5) determinativele : въсь, въсьѡ, въсьѡ.

Pronumele *въсь* în dual nu se declină ; cazul instrumental masc. și neutr. sing. de la acest pronume e *къськъмъ*, iar nu *късимъ*. Înlocuirea sunetului и cu *ѡ* întîlnim și la plural—caz gen. dat, instr. și prepozițional.

La declinarea pron. *съ, си, се* în următoarele casuri se observă cîteva deosebiri în formele actuale ale pronumelor ; и. ѡ. ѡ.

Sing. Acus. masc. съ, fem. снѡ, dual N. A. V. masc. сии ; plural N. fem. сн-ѡ ; neutru сн, Acus. masc. și fem. снѡ.

Citeva deosebiri în schimbările sale ne arată și кѣи.

	<i>Sing.</i>	<i>Dual</i>	<i>Plural</i>
N. V.	кѣи, каѣ, коѣ	каѣ, (m.) кон. (f.п.) кии, кѣѣ, каѣ	
G.	коѣго, коѣѣѣ,	коѣю	кѣиѣѣ,
D.	коѣмоу, коѣи,	кѣиѣѣ	кѣиѣѣ,
Ac.	кѣи, коѣго,	каѣ, кон	кѣѣѣ-кѣѣ-каѣ
	кѣѣѣ, коѣ,	кѣиѣѣ	кѣиѣѣ
Inst.	кѣиѣѣ, коѣѣѣ	коѣю	кѣиѣѣ
Pr.	коѣѣѣ, коѣиѣѣ.		

Pron. dem. тѣ, та, то se declamă în următorul chip.

	<i>Sing.</i>			<i>Plural</i>			<i>Dual</i>
	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>	
N.	тѣ,	та,	то	ти	ты,	та	N. A. V. та тѣ тѣ,
G.	того,	тоѣѣ,	того	тѣѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	G. Prep. тоѣ тоѣ тоѣ
D.	томоу,	тои,	тоѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	D. I. тѣѣѣ тѣѣѣ тѣѣѣ
Ac.	тѣ,	тѣ,	то	ты	ты	та	
Inst.	тѣѣѣ,	тоѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	
Pr.	тоѣѣ,	тои,	тоѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	тѣѣѣ	

În l. rusască de azi pron. тѣ se arată cu rădăcină dublă : тотѣ=тѣ+тѣ.

După chipul lui тѣ se declină въсѣѣѣ, ѣѣѣѣѣ, какѣѣ, колѣѣѣѣ, кѣѣѣѣѣ, (жѣѣѣѣѣ neschimbat), иѣѣѣ, оѣѣѣ, онѣѣ, самѣѣ, такѣѣ, ѣѣѣѣѣ.

În pron. și adv. demonstr. 2 rădăcini—una cu consoana т, alta с, (тѣѣ, сѣѣ ; тамѣѣ, сѣѣѣѣѣ). Prima rădăcină se arată în capitolele de mai sus ; a doua în cele mai apropiate—(тѣѣ în l. rusască de azi тотѣ ; cum poate fi în limba de azi duplicarea lui сѣ ?) Pronumele кѣѣѣ, чѣѣѣ аѣ o rădăcină кѣѣ și un sufix то, care se pierde în declinarea cazurilor oblice :

N. кѣѣ+то, чѣѣ+то ; Gen. кого—чѣѣѣ (чѣѣѣѣѣ), Dat, коѣѣѣ—чѣѣѣѣѣ (чѣѣѣѣѣѣѣ—чѣѣѣѣѣѣѣ) ; Ac. кого—чѣѣѣ : Instr. ѣѣѣѣѣ—чѣѣѣѣѣ, Prep. коѣѣѣ—чѣѣѣѣѣ (чѣѣѣѣѣѣѣ).

(Cum din *кз-то* s'a format *чь-то*? Pentru ce în cas instr a pron. *чьто* apare и? Aflați exemple analoage în decl. subst).

Pron. cu terminație în *чи* se declină ca și adiectivele întregi. (vezi § 38).

C) Adiectivele pline.

§ 38. *Formarea adiect. pline.* Cu toate că în documentele cele vechi, adiectivele pline sînt ca și cele scurte, dar analiza terminațiilor celor dintâi arată că ele s'aũ nascut din cele de al doilea.

Formele Adiect. pline=form. ad. scurte + pron. ele и, я, я в casurile corespunzătoare.

Prin această unire a adj. cu pron. ese asimilația (§ 25) vocalei inițiale a pron. cu vocala finală a adj. Exemplu :

N. adj. *добро* + pron. и = *доброи*.

G. adj. *добра* + *его* = *добра* + *его* = *добра* + *аго*.

În acest chip prin calea asimilației din două vocale deosebite aũ eșit două identice, din care una cu trecerea vremurilor s'a nimicit; ast-fel s'aũ capatat în l. ruscă modernă la substantive formele : *доброга* și altele.

§ 38. Tabloul decl. adj. pline.

a) *Тари.*

<i>Sing.</i>		<i>Dual</i>		<i>Plural</i>
<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	
N. V. <i>зълѣи-и, зѣло-ѣ, зѣла-ѣ</i>	N. <i>зѣла-ѣ</i> ;	N. { <i>зѣлѣи-и, зѣла-ѣ,</i>		
G. <i>зѣла-аго зѣла-ѣ</i>	V. <i>зѣлѣи.</i>	V. { <i>зѣлѣи-ѣ.</i>		
D. <i>зѣлоу-оу-оу зѣлѣи</i>	A. <i>зѣлѣи</i>	G. <i>зѣлѣи-нѣхъ, — —</i>		
A. <i>зѣлѣи-и зѣлѣ-ѣ</i>	G.P. <i>зѣлоу-ю —</i>	D. <i>зѣлѣи-нмѣ — —</i>		
Іп. <i>зѣлѣи-имѣ зѣло-ѣ</i>	Dat. <i>зѣлѣи-ма —</i>	A. <i>зѣлѣи-ѣ, зѣла-ѣ</i>		
Pr. <i>зѣлѣ-ѣмѣ зѣлѣи</i>			<i>зѣлѣи-ѣ</i>	
				Іп. <i>зѣлѣи-ими — —</i>
				Pr. <i>зѣлѣи-нѣхъ — — —</i>

b) *Slabe*

<i>Sing.</i>		<i>Dual</i>		<i>Plural</i>	
<i>m.</i>	<i>n. fem.</i>	<i>m.</i>	<i>n. fem.</i>	<i>m.</i>	<i>n. fem.</i>
N. <i>m.</i> кѣшѣн-и-и,	N. A. V. кѣшѣн-ѣ-ѣ	N. V. кѣшѣн-и-и ;		N. V. кѣшѣн-и-и ;	
V. <i>n.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ,		кѣшѣн-и-и		кѣшѣн-ѣ-ѣ	
		кѣшѣн-и-и			
A. <i>f.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ	G. Prep. кѣшѣн-ю-ю			кѣшѣн-ѣ-ѣ	
G. <i>m. n.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ	D. Ins. кѣшѣн-и-има			Gen. кѣшѣн-и-ихъ	
<i>f.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ				Dat. кѣшѣн-и-имъ	
D. <i>m. n.</i> кѣшѣн-ю-оумоу				Ac. кѣшѣн-ѣ-ѣ ;	
<i>f.</i> кѣшѣн-и-и				кѣшѣн-ѣ-ѣ	
Ac. <i>m. n.</i> кѣшѣн-и-и				кѣшѣн-ѣ-ѣ	
<i>f.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ				Instr. кѣшѣн-и-ими	
Ins. <i>m. n.</i> кѣшѣн-и-имъ				Prep. кѣшѣн-и-ихъ	
<i>f.</i> кѣшѣн-ѣ-ѣ					
Pr. <i>m. n.</i> кѣшѣн-и-имъ					
<i>f.</i> кѣшѣн-и-и					

Asemenea adj. pline se declină și pron. compus: которѣн, gen. котора-го ; dat. котороу-оумоу;—(Adj. rusești : гурхой, сурхой, лихой, тихій, ветхій—cum fac în vechea slavonă? Declinațiile ; Declinați тоуждѣ, нищк. Aflați subst. cari s'au schimbat ca și aceste adj?)

§ 37. **Sufixele gradelor de comparație.** Gradele de comparație în slavonă au avut 2 terminațiuni :

1) masc. ни ; fem. ѣши ; și ѣ, ѣѣ ;

2) „ ѣи ; „ ѣиши ; „ ѣѣ.

Terminațiunea ни-ѣши-ѣ se întrebuintază :

a) la adj. ce n'au gradul pozitiv :

бол-ни, бол-ѣши, бол-ѣ

мѣн-ни, мѣн-ѣши, мѣн-ѣ

оун-ни, оун-ѣши, оун-ѣѣ

кѣл-ни, кѣщ-ни, кѣщѣ-ши, кѣщѣ-ѣ

лоуч-ни, лоуч-ѣши, лоуч-ѣ

соул-ни, соул-ѣши, соул-ѣ,

тач-ни, тач-ѣши, тач-ѣ

поущ-ни, поущ-ѣши, поущѣ-ѣ ;

гор-ни, гор-ѣши, гор-ѣ ;

2) la adj. cu suf. **ок**, care de altmintrelea se leapădă **гѣжб-ок-ъ**, comparativ **гѣжб-ни**, **гѣжб-ъши**, **гѣжб-иѣ**.

3) la cite-va rădăcini adiectivale, d. ex. la acele la care terminația **ъ**, **а**, **о**, se alipește drept la rădăcină.

хѣд-ъ, **хѣжд-ни**

хѣд-а, **хѣжд-ъши**

хѣд-о, **хѣжд-ѣ**

Obs. 1. **лѣчѣни**, **оуни**, **соуни**—comp. de la adj. **добръ**, **вели**, **вящи**, și **болни** de la **великъ**; **горни** de la **зълъ**, **мъни** de la **малъ**.

2. Din exemplele aduse mai sus (**гѣжбокъ хѣд-ъ**) evident (§ 20) că **ъ** în term. comparat. fem. = **ъ**, și că **ъ** se ascunde în **и** la masc. și în **ѣ** la neutru.

3. **ш** în terminație comp. fem. **ъши** se arată din primitivul **с** în latină păstrindu-se în term. compar. neutru (*ius*).

(Aflați câteva adj. cu sufixul **ок** și câteva rădăcini adiectivale și formați din ele grad. comp.)

Terminațiunea **ки**, **киши**, **киѣ** se întrebunțază :

a) la adj. neavind sufixul **ок**.

добр-ъ, compar. **добр-ки**, **добр-киши**, **добр-киѣ**

b) la adj. cu sufix. **ок**, care de altmintrelea nu se pierde : **гѣжб-окъ**, compar. **гѣжб-оч-ни** (§§ 10 și 12),—**гѣжб-оч-ниши**,—**гѣжб-оч-ниѣ**.

(Formați comparativul la următoarele adiective : **коротокъ**, **сладокъ**, **легокъ**, **ловокъ**, **смѣлъ**, **вѣлъ**, **святъ**, **драгъ**, **простъ**. asemenea terminațiunile comparativului din rusașca modernă cu l. veche slavă).

Pentru superlativ în slavonă nu sînt terminațiuni deosebite : el se formează prin particulele **прѣ**, și **ни** : **прѣ-свят-ъни** : **ни-чѣст-ъни-киши**.

Terminațiile formei pline a comparativului—pron. pers. 3 : **и**, **ѣ**, **иѣ**. În toate cazurile și genurile formelor pline se păstrează **ш** (=primitiv **с**):

§ 40. **Tabloul decl. adj. in comparativ și superlativ.**

<i>Sing.</i>			<i>Plural</i>		
<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>n.</i>	<i>fem.</i>
N. V. БОЛ-И-И, БОЛ-ІЕ	БОЛ-ЬШ-И	N. V. БОЛЬШ-Е	БОЛЬШ-А	БОЛЬШ-А	
БОЛЬШ-И	БОЛЬШЕ-ІЕ	БОЛЬШИ-ІА	БОЛЬШЕ-И	БОЛЬША-ІА	БОЛЬША-ІА
Gen. БОЛЬШ-А	ca masc.	БОЛЬШ-А	G. БОЛЬШ-Ь	idem	idem
БОЛЬШ-А-АГО		БОЛЬШ-А-ІА	БОЛЬШИ-ИХЪ		
Dat. БОЛЬШ-ОУ	ca	БОЛЬШ-И	D. БОЛЬШ-ЕМЪ	idem	idem
БОЛЬШОУ-ОУМОУ		БОЛЬШИ-И	БОЛЬШИ-ИМЪ		
Ac. БОЛЬШ-Ъ, БОЛ-ІЕ	БОЛЬШ-Ж	Ac. БОЛЬШ-А	ca N.	ca N.	
БОЛЬШ-ИИ	БОЛЬШЕ-ІЕ	БОЛЬШЖ-ІЖ	БОЛЬША-ІА		
Іп. БОЛЬШ-ЕМЪ	ca masc.	БОЛЬШ-ЕЖ	Іп. БОЛЬШ-И	idem	idem
БОЛЬШИ-ИМЪ		БОЛЬШ-ЕЖ	БОЛЬШИ-ИМИ		
Рг. БОЛЬШ-И	ca	БОЛЬШ-И	Рг. БОЛЬШ-ИХЪ	idem	idem
БОЛЬШИ-ИМЪ		БОЛЬШИ-И	БОЛЬШИ-ИХЪ		

Dual

N.V.A. БОЛЬШ-А	БОЛЬШ-И	БОЛЬШ-И	Intocmai așa se declină și
БОЛЬША-ІА	БОЛЬШИ-И	БОЛЬШИ-И	adj. comparative în ки, киши-
G. Р. БОЛЬШ-ОУ	ca masc.	—	ки.
БОЛЬШОУ-Ю		БОЛЬШ-АМА	(Care declinare a subst. rea-
D.Іп. БОЛЬШ-ЕМА	ca	БОЛЬШИ-ИМА	mințește schimbările citate la
БОЛЬШИ-ИМА		БОЛЬШИ-ИМА	gradul comparativ? In ce stă
			asemănarea și în ce deosebirea?

d) **Participiul**

§ 41. **Schimbările și sufixele participiului**, Part. pas. trecut în нъ, на, но; —тъ, та, то s'a schimbat ca și adj. în ъ, а, о.

Part. active prezintă cîteva deosebiri în schimbările lor — Terminațiunile lor sînt următoarele :

1) masc. а(ѣ), fem. ащи(ѣщи), ѣщи, п. а(ѣ).

2) « ки — « жици « ки.

Acestea-s formele scurte. Formele pline-s acestea .

ли-лишиа-лише ; љи-љшиа-љше.

Tabloul declinării

	<i>Sing.</i>		<i>Plural</i>			
	<i>masc.</i>	<i>n.</i>	<i>fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>n.</i>	<i>fem.</i>
N. V.	люб-ѡ, люб-ѡ,	любѡщи-и	любѡщ-ѣ	любѡщ-а	любѡщ-ѡ	
	любѡ-и	любѡще-ѣ	любѡщи-ѡ	любѡще-и	любѡщѡ-ѡ, любѡщѡ-ѡ	
G.	любѡщ-а	} <i>ca masc.</i>	любѡщ-ѡ	-		
	любѡщѡ-ѡго		любѡщѡ-ѡ	любѡщ-ѡ		
D.	любѡщ-ѡу	} <i>ca masc.</i>	любѡщ-и	любѡщи-нѡх	<i>ca masc.</i>	<i>ca masc.</i>
	любѡщѡу-ѡуѡу		любѡщи-и	любѡщ-ѣмѡ		любѡщ-ѡмѡ
				любѡщи-нѡмѡ	<i>ca masc.</i>	<i>ca masc.</i>
Ac.	любѡщ-ѡ, люб-ѡ, любѡщ-ѡ		любѡщ-ѡ			
	любѡщѡ-ѡго, любѡще-ѣ, любѡ-		любѡщѡ-ѡ		<i>ca nom.</i>	<i>ca nom.</i>
			щѡ-ѡѡ			
Ins.	любѡщ-ѣмѡ	} <i>ca masc.</i>	любѡщ-ѣѡ	любѡщ-и	любѡщ-ѡми	
	любѡщи-нѡмѡ		любѡщ-ѣѡ	любѡщи-нѡми	<i>ca masc.</i>	<i>ca masc.</i>
Pp.	любѡщ-и	} <i>ca masc.</i>	любѡщ-и	любѡщ-иѡх		любѡщ-ѡѡх
	любѡщи-нѡмѡ		любѡщи-и	любѡщи-нѡхѡ	<i>ca masc.</i>	<i>ca masc.</i>

Dual

	<i>masc.</i>	<i>n.</i>	<i>fem.</i>
N. Voc. Acus.	любѡщ-а	любѡщ-и	} <i>ca neutru</i>
	любѡщѡ-ѡ	любѡщи-и	
Gen. Prepos.	любѡщ-ѡу		
	любѡщѡу-ѡу	<i>ca masc.</i>	<i>ca masc.</i>
Dat. Instr.	любѡщ-ѣмѡ	} <i>ca masc.</i>	любѡщ-ѡмѡ
	любѡщи-нѡмѡ		любѡщи-нѡмѡ

Terminațiunile part. activ present, cum se vede din exemplele aduse mai sus, sint identice cu ter.n. subst. neutre cu tema consonantică (-ent), însă in declinarea lor se apropie de cuv. cu tema vocalică (In ce s'a făcut această apropiere ?)

Observație. ШТ(=Ц) aparind la nom. sing. fem., in cazurile oblice a tuturor gen. sing. și in toate cazurile celor 3 gen. la dual și plural, se explica prin asemănarea cu l. surori. Terminațiunea acestui participiū in l. surori *ant* (variat in *ont, ent*). Terminațiunea consonantică a acestui sufix la nom. de obicei cade. grec γράφον(τ), lat aman(t)s. in casurile oblice dispare: γραφόντος, amantis. Perfect acelaș lucru și in slavonă: люк-а=люк-ен(t); ca орък-а=орък-ен(t).

Din Т in cas. oblice, dar la fem. și in nom. apare ШТ(Ц) (§ 16), urmind la terminația acestor forme necesarimente prefixul j(й). Și ast-fel :

кѣд-ы=кѣд=an(t).

кн-а=кн-jan(t).

Gen. кѣд-жшт-а=кѣд-жт-ja

кн-ижшт-а=кн-ижт-ja; și altele

Part. activ trecut. a avut următoarele terminațiuni.

- 1) masc. кх : зна-кх, gen. зна-кхш-а, dat. зна-кхш-оу;
fem. кхши ; зна-кхши, gen. зна-кхш-а, dat. зна-кхш-и ;
neutr. кх ; зна-кх ; gen. зна-кхш-а, dat. зна-кхш-оу și alt. ;

2) m. х ; нес-х

3) m. к ; хвал-к

f. хши ; нес-хши

f. кши ; хвал-кши

n. х ; нес-х

n. к ; хвал-к.

А) Numeralul.

§ 42. **Formele sonore ale numeralelor.** Numeralesle ca și pronumele prezintă cele mai multe semne de asemănare in limbile derivate. Primele zece numerales in familia limbilor Indo-Europene sunt aproape identice (vezi obs. 2. § 26).

Cardinale

1. едннх

2. двѣ

3. три

4. четъре

5. пѣтъ

6. шестъ

7. седмъ

8. осмъ

9. девѣтъ

10. десѣтъ

Ordinale

прѣкын

кхторын (din дхк-тор-ын)

третин

четвертъин

пѣтъин

шестъин

седмъин

осмъин

девѣтъин

десѣтъин

Numeralele de la 11—100 se formează prin adăogirea unităților la zeci :

11. **ЕДИНЪ НА ДЕСАТЕ**, 12 **ДЪКА НА ДЕСАТЕ**, 13 **ТРИ НА ДЕСАТЕ** și altele; 20 **ДЪКАДЕСАТЕ**, 21 **ДЪКАДЕСАТЕ И ЕДИНЪ** (sau **ЕДИНЪ МЕЖДЪ ДЕСАТЪМА** : 10+1+10), 22 **ДЪКАДЕСАТЕ И ДКА** (= **ДЪКА МЕЖДЪ ДЕСАТЪМА** : 10+2+10), 30 **ТРИДЕСАТЕ**, 40 **ЧЕТЫРЕ ДЕСАТЕ**, 50 **ПАТЬ-ДЕСАТЪ**, 60 **ШЕСТЬДЕСАТЪ**, 70. **СЕМЬДЕСАТЪ**, 80 **ОСМЬДЕСАТЪ**, 90 **ДЕВЯТЬДЕСАТЪ**.

Obs. 1. Numeralele cardinale rusești 11—40 prezintă scurtarea formelor date mai sus din l. slavonă veche; **ЕДИНЪ НА ДЕСАТЕ**=rus. **ОДИНЪ НА ДЕСЯТЬ** (§ 26); cind **к** dispăre din terminația numeralului **ОДИНЪ** s'a format **ОДИН-НА-ДЕСЯТЬ**; cu scurtarea lui **е** în **к**—**ОДИННАДЪСЯТЬ**; prin căderea lui **к** și schimbarea consoanei **ДСЯ** în **ДЦЯ** :—**ОДИННАЦАТЬ**.

Tot așa se formează și restul numeralelor până la 40.

2. **СОРОКЪ** nu e de origină slavă. Acest număr este grecescul schimbat **тесохарохотъ**. 100 **СЪТО**, 200 **ДЪВЪКЪСЪТЪ**; 300 **ТРИСТА**, 400 **ЧЕТЫРЕСТА**, 500 **ПАТЬСЪХЪТЪ**, 600 **ШЕСТЬСЪХЪТЪ** și alte; 1000 **ТЫСЯЦА**, (tausend), 10000 **ТЪМА** (**НЕСЪВЪКЪДЪ**), 100000 **ЛЕГЕОНЪ** (**НЕСЪВЪКЪМЪ**).

3. Numeralul **ПОЛЬ** păstrat în compunerea a multor cuvinte din limba de azi, în vechime s'a adăogat la toate numeralele și arată înaintea unităților jumătate de unitate, înaintea zecilor jumătate de zeci, înaintea sutelor jumătate de sută și a. m. d.; **пол-тора** la de **пол-вторая**= $1\frac{1}{2}$, **пол-третья**= $2\frac{1}{2}$, **пол-четверта** $3\frac{1}{2}$; **пол-пята**= $4\frac{1}{2}$ și a. m. d.; **пол-третьядцать**= $2\frac{1}{2}$ **ДЕСЯТКА**=25; **пол-пятаста**= $4\frac{1}{2}$ **СОТНИ**=450.

Din numeralele cardinale simple se formează colectivul **ДКОЕ**, **ТРОЕ** și altele, **ДКОН**, **ТРОН** și altele. Primele se întrebuintază pentru subst., cind vorba merge despre obiecte însuflețite; cele de al doilea—cind se vorbește de obiecte neînsuflețite.

§ 43. **Schimbările numeralelor.** Numeralele ordinale au terminațiunea adiect. pline și se declină după chipul lor. Numeralele cardinale se declină nu într'un fel.

1. **ЕДИНЪ**, **ЕДИНОГО**, ca **ОНЪ-ОНОГО**, **САМЪ-САМОГО**, etc. are declinare pronominală.

2. ДѢКА are a sa decl. deosebită : masc. N. V. ДѢКА ; fem. și neutr. ДѢКѢ ; Gen. și Locat. ДѢКОЮ (ДѢКОУ) Dat. și Instr. ДѢКѢМА.

3. ТРИЕ-три, ЧЕТЫРИЕ-четыре se declină ca și subst. de decl. 3-a.

4. Numeralesle de la ПАТИ la ДЕСАТИ—ca și subst. de decl. 3-a și cite o dată (la plural) ca și adj: шЕСТЬ, шЕСТИХЪ, шЕСТИМЪ, шЕСТИМИ, о шЕСТИХЪ.

Model de declinare

	<i>Sing.</i>	<i>Plural.</i>
N.	трие-три, четыре-иѣ.	десѣтъ Десѣт-и, десѣт-ѣ
G.	трии четыре-х	десѣт-ѣ десѣт-х
D.	трѣмъ, четыремъ	десѣт-и десѣт-ѣмъ
Ac.	три четыреи	десѣтъ, десѣт-ѣ : десѣт-и, десѣт-ѣ
Instr.	трѣми, четыреми	десѣти-иѣ ; десѣтѣ
Loc.	трѣхъ, трѣхъ : четырехъ, -хъ	десѣт-и. десѣт-ѣхъ
<i>Dual</i> : N. V. Ac. десѣт-и, десѣт-ѣ		
G. Loc. десѣт-оу		
Dat. Instr. десѣтъ-ма		

În componere cu ДѢКА numeralul ДЕСАТЬ se întrebuițază la dual : ДѢКА ДЕСѢТЕ, ДѢКОУ ДЕСѢТОУ etc.

La numeralesle formate cu ДѢКА, три, четыре se schimbă întâia și a doua jumătate de cuvînt ; în compusele cu ІЕДИНЪ, ПАТЬ, ДЕСАТЬ, se schimbă numai jumătatea întâia a cuv.

Nom. ІЕДИНЪ на ДЕСѢТЕ. (acus. cu prep. на)

Gen. ІЕДИНОГО на ДЕСѢТЕ

N. шЕСТЬ сѢТХ

Dat. ІЕДИНОМОУ на ДЕСѢТЕ, etc.

G. шЕСТИ сѢТХ etc.

Nom. ПАТЬ ДЕСѢТХ

Gen. ПАТИ ДЕСѢТХ

Dat. ПАТИИѢ ДЕСѢТХ, etc.

5. Numeralul сѢТО se declină ca subst. de decl. I de neutre.

6. ТИСѢЩА se declină ca subst. de decl. II-a, avînd înaintea terminațiunii sonora а, cuprinzînd în sine pe ѣ (доуша, мрѣжа).

Verbul și conjugarea lui.

§ 44. **Tema verbală.** La verbe se deosebesc două teme : tema Infinitivului și tema prezentului. Citeodată ele se asemănă

ДѢЛА-ТИ : Infinitiv
ДѢЛА-Ж Pers. 1 Sing. Prez.

Cite odată se deosebesc :

ЗНА-ТИ Infinitiv
ЗНА-Ж Pers. 1. Sing. Prez.

(ЖАТИ-ЖННЖ, КЛАТИ-КЛННЖ, ГЗНАТИ-ЖЕНЖ, РАСПАТИ-РАСПННЖ ; ЗЪДАТИ-ЗИЖДАЖ, БЪРАТИ-БЕРАЖ, ПЛОУТИ-ПЛОВЖ ; să se arăte din aceste verbe acele cari au aceeași temă la Inf. și pres. și acele a căror temă se deosebește).

§ 45. **Infinitivul** : Inf. în vechea slavonă se termina totdeauna în ти ; terminația ши (шти), care se întilnește la cîteva verbe, este numai o prefacere a lui т. (§ 21).

Terminația Inf. se poate alipi sau deadreptul la rădăcina (ис-ти, кѣД(с)-ти ; ни-ти, (об)оу-ти) ; sau se unește cu rădăcina verbului prin ajutorul vocalelor de unire : а, я, ѣ, и (чит-а-ти, дѣл-я-ти, сид-ѣ-ти, хвал-и-ти) și prin silabele ок-а, нж (коуп-ок-а-ти, двиг-нж-ти). Verbele de prima clasă se cheamă primitive, cele de a doua derivate (De ce se cheamă *intercalate* sau conjunctive (*unitoare*) sunetele de mai sus ?).

§ 46. **Supinul**. Pentru arătarea scopului la verbele ce arată mișcare în loc, s'a întrebuițat în slavona veche, așa zicînd, supinul corespunzînd prin terminarea sa *supinului* latin. Terminarea lui este **тѣ** (=lat. *tum* § 9) ндж локитѣ рѣкъж). Verbele în ши=(шти) au avut supinul în шь (=штѣ) : пешти—пешть.

§. 47. **Imperativul**. Imperativul în l. veche slavonă a avut semnul său, nu numai sunetul и, ce apare în această formă și în rusasca de azi (хвал-и, хвали-те), dar și sunetul ѣ, în dual și plural după consoane : ис-ѣ-те (=ис-и-те).

§. 48. **Prezentul**. Terminațiunea pers. 1 Prez. în l. veche slavonă a fost dublă : **мъ** pentru unele verbe și **ж** (нж) pentru altele. Prima terminație aparține arhaismelor, conjugărei vechi și se întilnește în cîteva verbe.

(Ca arhaism se întilnește și în greacă ; în latină s'a tocit :

исмъ=εἶμι=sum(i). Din aceste 3 forme pe gradele de vechi-me, vechea slavonă stă între greacă și latină; în greacă s'a păstrat и (i), în slavona acest sunet s'a păstrat în surda ѡ, în latină s'a pierdut de tot).

A doua terminație aparține comparativ la timpul cel mai îndepărtat.

Obs. În fond term. 2-a—ж—nu se deosebește de мь, Inf. **ЗЖА-ТИ**; cea mai veche formă a prez. a trebuit să fie: **ЗЖА-МЬ**, cînd ѡ a dispărut (asemenea lui *i* latin *sum* pro *sum-i*), **д+м** au format **дм=ж**, și astfel **ЗЖА-ТИ=ЗЖА-МЬ=ЗЖА-Ж**.

Dacă tema Inf. se termină în consoană sau în vocală, a aparținînd rădăcinei, tema Inf. și Prez. e aceeași **цкѣс(т)-ти** — **цкѣт-ж**, **ви-ти**, — **ви-ж**; cînd însă tema Inf. se termină în vocală neaparținînd rădăcinei, tema Inf. și Prez. pot fi și asemenea: **чит-а-ти**; **чит-а-ж**; **жалт-ѣ-ти** — **жалт-ѣ-ж**, și deosebite: **вьр-а-ти**, **вьр-ж**, **смотр-ѣ-ти**, **смотр-ж** (= **смотр-ж** din **смотри-ж**).

Tematicul и al Inf. se schimbă la prez. de obicei în ѣ și se confundă cu ж: **хѡди-ти** — **хѡди-ж** — **хѡдиж** = **хѡжд-ж** (§ 19).

Verbele cu semnul **нж** la Inf. termină pers. 1 prez. în **н-ж**: **двиг-н-ж-ти** = **двиг-н-ж**; **ок** apare drept forma **оу** (pentru ce e posibilă o asemenea schimbare?) **коуп-оу-ж** — **коуп-ок-а-ти**.

§ 49. Deosebiri de conjugare între vechea I. slavonă și actuala rusască. Din temele Inf. și Prez. se formează tot restul formelor verbale, a căror număr era mai mare în I. veche slavonă de cît în actuala rusască. Limba rusască are flexiune numai pentru un timp — *prezentul* (flexiunea viitorului, aceia care-i și la prez.; *trecutul* nostru nu e altă ceva de cît vechiul part. nedeclinabil — vezi § 53, obs. 3). În vechea slavonă pentru exprimarea perfectului activ au existat flexiuni substantive. Ea a avut pe lingă perf. perifrastic sau compus (§ 54), două perfecte simple: *Netrecutul* (= lat. *imperfectum*) și *aoristul* (= grec aorist, lat. *perfectum*). Terminațiunea pers. 1 sing. la aceste timpuri = **хз**. Au fost în v. slavonă, în vechimea istorică, flexiuni deosebite pentru viitor, din care în perioada manuscriselor au rămas numai urme.

Gerundiv în v. slavonă n'a fost. Part. act. și pas. în v. slavonă ca și în rusasca de azi, a fost la 2 timpuri ; prezent și trecut ; însă part. act. perf. pe lingă formele de declinare a avut și forme nedeclinabile. schimbându-se numai după gen și număr. Terminațiunile acestui particip : лх, лл, лo ; ла, лк ; ли, лы, лл. Din moduri, afară de cele proprii l. rusești de azi, în v. slav. au fost încă două : *Supinul* și *Conditionalul*. Numere la verbe: Sing. pl. și *dual*, ca la subst. și pron.

§ 50. **Derivarea formelor verbale.** A). Din tema Inf. se nasc următoarele forme verbale.

1) **Aorist** : зхл-ти.—зхлхх ; клл-ти—кллхх ; брлти—брлхх.

Această formă verbală se derivă sau prin adăogirea sufixului perf. хх imediat la tema verbului, ca în ex. de mai sus; sau între tema verbului și terminațiunea хх se pune vocala unitoare o. Aceasta se întâmplă în acele cazuri, cînd tema verbului se termină în consoană :

нес-ти—несо-хх ; вез-ти—вез-о-хх.

(Formați aoristul de la verbele : пкти, джти, крлти, цкксти, плести, жци, рци. пци, мци, дкллти, писати).

2) **Part. perf. activ** : a) declinabil :

х, хши, х = нес-х, нес-хши, нес-х

вх, вхши, вх = зхл-вх, зхл-вхши, зхл-вх

ь, ьши, ь = рожд-ь, рожд-ишк, рожд-ь

Prima term are loc în v. cu tulp. consonantică ; a doua la verbe cu tulp. vocalică ; a treia se poate arăta numai în acele cazuri, cînd tema verbală se termină în и. Acesta înaintea lui х se schimbă în й, care transformă pe х în ь ; вхзлюбн-ти—part. perf. : вхзлюбл-ь = вхзлюб-йх = вхзлюбн-х.

b) nedeclinabil : în лх, лл, лo : зхллх, etc.

3) **Part. perf. pasiv** : în тх : би-ти = би-тх ; în нх : чита-ти = чита-нх.

Term. нх se alipește la temă prin mijlocul vocalei ъ, род-и-ти = род-и-енх = рожд-енх (§ 19). Forme ca чита-нх, писа-нх neavînd pe față vocala de unire ъ nu prezintă excepție de la

regulă: vocala *ε* a fost și în aceste verbe, dar s'a asimilat cu a vocală din tema verbului: *читанѣ=чита-анѣ=чита-ε-нѣ*, ca și *добраго=добраго=добраго*.

Termin. *нѣ* se alipește la verbele: 1) terminate la temă în consoană 2). În vocalele *и, ѣ, ѣ*, neapartținind rădăcinei, 3) în vocala *а*, alipită și neapartținind rădăcinei:

в(д)с-ти=в(д)-ε-нѣ; хвал-и-ти=хвал-и-нѣ

вид-ѣ-ти=вид-ѣ-нѣ; зѣка-ти=зѣка-нѣ,

да-ти=да-нѣ; de la отъкрѣс(з)-ти=отъкрѣс(з)-тѣ

Term. *тѣ* se alipește la verbele, a căror temă se termină în vocalele: *и, оу, ѣ, ѣ, ѣ*, aparținind rădăcinei:

пи-ти=пи-тѣ; об-оу-ти=об-оу-тѣ

ры-ти=ры-тѣ; клѣ-ти=клѣ-тѣ

пѣ-ти=пѣ-тѣ; dar din би-ти cite-odată би-и-нѣ

Citeva verbe au și *нѣ* și *тѣ*: *мы-ти=мытѣ; (оу)мыти=*
(оу)мѣ-нѣ; бѣ-ти(за)бѣ-тѣ, (за)бѣ-ти, (за)бѣ-нѣ.

Temele verbale în *ѣ* au și *нѣ* și *тѣ*; *распѣ-ти=распѣ-тѣ=*
распѣ-нѣ.

Forma dualului la verbe, terminate în *ѣ* și *ѣ* în temă, poate fi explicată prin natura acestor vocale de a se descompune în părțile integrante: vocala tematică *ѣ=cons. ѣ*, etc. (§ 11), tema vocalică *ѣ=cons. ѣ*, *оу* (§ 15).

Verbele în *нѣ* au 4 forme pentru exprimarea part. pas. perf.:

постиг-нѣ-ти { *постиг-нѣ-нѣ*(din *постиг* cu omisiunea lui *нѣ*).
постиг-нѣ-тѣ(din *постиги-нѣ*)
постиг-нѣ-нѣ(din *постигн-*)
постигнѣ-нѣ(din *постигноу-рго постигнѣ*).

Observ. Part. perf. pas. a avut, în v. sl. nu *doi* *нѣ* ca în l. rusă, ci unul: *дѣланный, читанный*.

B. Din tema *presentului* se derivă următoarele forme verbale:

1). **Part. pres.** a) forma activă *зѣк-а-ти=зѣк-ѣ=зѣк-ѣ.*

хвал-и-ти=хвал-ѣ=хвал-ѣ

b) forma pasivă *зѣк-ѣ=зѣк-омѣ* (*ѣи*)

Term. мѣ se alipește la tema verbală cu ajutorul vocalelor unitoare о, е—о-мѣ, е-мѣ; о-мѣ se alipește la verbe cu tema consonantică: нес-о-мѣ; іе-мѣ (іе-йо) la cele cu tema vocalică ЧИТА-іе-мѣ.

Formele similare ЛЮБИМЪИ. ХВАЛИМЪИ pot fi explicate prin asimilația lui е și и: ХВАЛ-е мѣИ=ХВАЛИ-и-мѣИ=ХВАЛИМЪИ.

În l. veche gerundivul n'a fost; formele în ѡ, вѣ, corespunzătoare ger. rus. аѡ avut declinare (§ 41):

Дѣла-ѡ — Дѣлающій — ген. Дѣла-ѡщѡ,
Дѣла-вѣ — Дѣлакшій — ген. Дѣлакшѡ.

Terminația ѡ și ѣ la part. pres. Part. act. pres. poate avea terminația ѡ (ѡ) și ѣ; aceasta apare la cele cu tema în vocale prima, — cu tema în consoane.

ЧИТА-ѡ — ЧИТА-ѡ; ВЕД-ѡ — ВЕД-ѡ.

Verbele, care аѡ la Inf. vocala tematică и. în cazurile oblice a part. act. pres. păstrează pe ѡ de la Nom; toate celelalte îl schimbă în ж: ХВАЛ-и ти — ХВАЛ-ѡ — ХВАЛ-ѡщѡ, dar.... пи-ти, пи-ѡ — пи-ѡщѡ; вѣс(д)ти — вѣдѡ — вѣд-ѡщѡ.

2) **Imperativul:** вѣка-ти — вѣк-ѡ — вѣк-и.

Imperfectul. Imperfectul în formarea lui șovăește între 2 teme. La unele verbe el se formează din tema pres:

ДАМЪ (pro ДАДМЪ) — Imperf. ДАД-ѡ-ѡ

ДВИГН-ѡ « ДВИГН-ѡ-ѡ

în alte verbe din tema Infin:

ВЪРАТИ — Imperf. ВЪРА-ѡ-ѡ

ПИСАТИ — « ПИСА-ѡ-ѡ

(cum ar fi sunat Imperf. acestor 2 verbe. dacă s'ar fi format de la tema pres. ?)

§ 51. **Term. personale ale prezentului.** Între terminațiile pers. de la pres. urmează a deosebi term. cele mai vechi alipite, cum s'a spus, în conjugarea arhaică din vechime, avînd loc la foarte multe verbe în v. slavonă. (Aceste term. s'aŷ ali-

pit și verbelor din vechea rusască, cedind în curgerea vremei locul lor term. ce subsistă în l. rusă de azi).

Tablița term. personale de la Prez.

	Sing.			Dual			Plural					
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.			
Term. arh.	мъ,	си,	тъ,	вѣ	та	та	мъ,	те,	жтъ	жтъ,	дтъ,	вдтъ
Term. v. sl.	ж(ѣж),	ши,	тъ,	вѣ	та	та	мъ,	те,	жтъ	жтъ,	дтъ,	вдтъ
Term. rus.	у(ю),	шь,	тъ,	—	—	—	мъ,	те,	утъ	ютъ,	атъ,	ятъ

Verbe arhaice. Verbele, care au term. personale cele mai vechi, le alipesc de-a dreptul la tema verbului (=rădăcina). Asemenea verbe nu sînt multe: *ис-мъ, вѣ(д)-мъ, да-мъ, ѡ(д)-мъ; ис-си, вѣ-си, да-си, ѡ-си.* etc. În toate celelalte, terminația se alipește la tema verbală prin mijlocirea vocalei conjunctive *е*: *ис-е-ши; вѣд-е-ши.*

La verbele cu semnul *и*, vocala *е* se asimilează cu vocala din temă: *горн-ши* pro *горн-и-ши* din *горн-и-е-ши*.

Verbul *имамъ* nu poate fi socotit în numărul arhaismelor; la el terminația se alipește la tema verbală nu imediat, ci prin ajutorul unei vocale conjunctive: *имаши=имашши=има-и-е-ши*. Dar acest *ши* pro *си* arată o formă foarte veche.

§ 52. **Aoristul și Imperfectul.** Ca semn al aoristului și Imperfect. slujește sunetul *х* pastrat la toate persoanele Imperf.; iar la aorist s'a tocit la pers 2 și 3 sing. La aorist pot fi său nu vocale conjunctive (care și cînd sînt ?); la Imperf. terminațiunile personale se alipesc la tema verbală nu altfel de cît prin mijlocirea vocalelor conjunctive, Aceste vocale—*ка, да (ѡа).* *ка* se întrebuițază la verbe, a căror temă se finește în consoană. *вѣд-ка-хъ, ис-ка-хъ, слов-ка-хъ, каѡн-ка-хъ; да* la verbele cu tema în *а* și *ѣ*: *дѣл-а-а-хъ, чит-а-а-хъ, гор-ѣ-а-хъ.* La verbele cu tema în *и* vocala conjunctivă a Imperfectului—*ѡа (и+а+а)* *любл-ѡа-хъ.* (Formați Imperf. de la verbele: *звѣати бѣрати, моанти, вѣсти, плѣсти, цѣкѣсти, ходити, водити, жѣщи, пищи, сидѣти, видѣти*).

Tabloul term. personale ale aoristului și Imperfectului.

	Sing.			Dual		Plural		
	1.	2.	3.	1.	2, 3.	1.	2.	3.
Aorist.	(χ)z(ο),	(χ)z;-ε,	ε,	(χ)(ο),-κκ;	(c)та.	(χ)(ο)-мз,	(c)тє,	(ш)л,
Imperf.	(χ)z,	(ш)ε,	(ш)ε	(χ)(ο),-κκ;	(c)та.	(χ)(ο)-мз,	(c)тє,	(χ)ж.

Pe lingă obișnuitele forme ale aoristului în χz (ο-χz), în citeva vechi documente se întâlnește și altă formă a aceluiași timp cu terminația nu χz, ci cz. S'a născut astă formă numai la verbele *primitive*. prin alipirea la temă (=rădăcina) a lui cz și prin creșterea vocalei din rădăcină. Exemplu: чкстн—răd. și tema чкτ; punindu-se la aceasta term. cz, s'a căpătat forma чкτ-cz; τ asimilindu-se cu c dă чкc-cz; una din cele două consoane identice s'a elidat—чкc-з; Vocalea din rădăcina crește—(§ 19) чнcз. Din нєстн-н'кє. (Cum din востн ?).

cz mai vechiū χz (v. §. 18). Acesta este rămas din răd. verbală нєc (de unde—нєcmь etc.), prin ajutorul căruia s'a format la Perf. La aorist și Imperf. χ și c alternează; χ apare înaintea vocalelor, c înaintea consoanelor: бмχз—бм-с-тє—б'ка-χ-омз,—б'ка-с-тє. etc. (vezi conjugarea).

La verbele primitive cu tema în consoană, dialectul vechiū slavon a avut pe lingă aorist I și aorist II-a. Semne deosebite la această formă de timp n'au fost :

Sing. плєт-з, плєт-ε, плєт-ε

Dual. плєт-ο-κκ плєт-ε-та плєт-ε-та

Plural плєт-ο-мз плєт-ε-тє плєт-ж

Aoristul la verbele a căror temă se termină în vocalele л, и, к, alipindu-se rădăcinei (кити, лти, клати, чати, жити, пити, оумр'кити, простр'кити), la pers. 3 sing. pot lua т'к : клат'к, кит'к, etc. (la pers. 3-a sing. Imperf. apare nu arare ori în vechile doc. rusești т'к : влшєт'к; să se arăte aceste semne și la plural : чр'паж'т'к).

§ 53. **Formele circumscrise ale Perfectului.** Din Perf. compuse (forma circumscrisă), una corespunde la înțelesul de *aorist*. alta—*imperfect*. Prima se formează din part. perf. al

verbului de conjugat și pres. verb **БЫТИ** (**ЧИТАЛЪ ЕСМЪ=ЧИТАХЪ**), a doua din același part. și **Imperf. verb. БЫТИ** (**НЕСЛЪ-БѢАХЪ=НЕС-ѢА-ХЪ**). Condiționalul perf. a avut aceeași formă compusă, alcătuiindu-se din part. de conjugat. și aorist verb **БЫТИ**: **ПИСАЛЪ БѢАХЪ**.

Obs. 1. Resturi din **Cond. perf.** trăesc încă în l. rusă: **ЧИТАЛЪ БЫ, ЗВАЛЪ БЫ: БЫ**, considerat de noi acum ca conjuncție, nu e altă ceva de cît pers. 2 (3) sing. de la aor. vechiu slavon.

Obs. 2. **Perf. nostru** se explică prin **perf. compus** sau **circumscris** din l. slavă. Cînd verbul **БЫТИ** la **prez.** a eșit din întrebuintare pentru exprimarea **perf.** aș remas una numai din cele două părți componente, **participiul nedeclinabil**: **ПРО ЧИТАЛЪ ЕСМЪ** noi vorbim **ЧИТАЛЪ**; **ПРО ЧИТАЛИ ЕСМЪ-ЧИТАЛИ**; **ПРО ЧИТАЛИ СЖТИ=ЧИТАЛИ**. Prin acest chip de formare al **perf. nostru** se explică faptul că el are genuri—proprii participiului.

§ 54. **Viitorul.** Viitorul n'are flexiune în deosebire. El saș se folosește de **terminațiunile prez.** saș are formă compusă. Această formă o întilnim la **Indicativ** saș la **Conditional**.

Viitorul compus al **Ind.** se formează din **pres.** saș **viit. verbului auxiliar + Inf. verbului de conjugat**: **БѢДЖ ЧИТАТИ. ИМАМАМЪ ГЛАГОЛАТИ, НАЧИНАЖ ИРАДИТИ, ХОЩЖ ПРИИТИ.** Viitorul **condițional** se formează din **viitorul verbului a fi** și **part. nedeclinabil** al **verbului de conjugat**: **БѢДЖ ПИСАЛЪ.**

Obs. Expimarea **viit.** prin ajutorul **verbului a avea (ИМѢТИ)** se găsește și acum în l. noastră. Astfel în stil comercial se zice: **ИМѢЮ СКАЗАТЬ, СДѢЛАТИ.** **ПРО СКАЖУ, СДѢЛАЮ** (Cf. franc. *dormir-ai*, etc.)

§ 55. **Verbe auxiliare.** Din § precedent se vede că pe lângă verbul **БЫТИ** în l. v. slav. ca auxiliare s'a întrebuintat și verbele: **ИМѢТИ, НАЧАТИ, ХОТѢТИ.**

§ 56. **Impărțirea verbelor după conjugări.** Verbele în l. v. slavă. se pot împărți în 2 conjugări. La a 2-a conj. se referă acele care aș în tema **pres.** и: **ЛЮБАЖ (=ЛЮБИ-Ж) —ЛЮБИ-Ш-И, ГОРѢЖ (=ГОРИ-Ж)-ГОРИ-Ш-И** etc. Toate celelalte verbe se alipesc la 1-a conjugare. După terminațiunile persoanelor con-

jugarea verbelor se deosebește în următoarele feluri, La I-a conj. 2 pers. sing. prez. se term. în **ши**, 3 pers. pl. în **жть, ѡжть**; La conj. 2-a, pers. 2 sing. în **иши**, 3 plural în **атъ, ѡатъ**.

I. vocala conj. **а, ꙗ**; pers. 2 sing. **ѣши**; 3 pl. **жть(ѡжть)**.

II. vocala conj. **и**; pers. 2 sing. **иши**; 3 pl. **атъ(ѡатъ)**

(La care conjugare se alipesc verbele: **пѣти, сидѣти, жлъ-тѣти, слышати, ходити, писати**?).

Sînt verbe, care schimbă radicalul **ѣ**, **ѣ** de la tema Inf. în **а** la prez: **сѣс(а)ти=сѡд-ѡ**; **лѣши—лѡг-ѡ**.

Verbul **ит-и** pentru formarea prez. se folosește de sunetul **д**: **и-д-ѡ**. Dacă acest **д** s'a adăugat tulpinei cum ar face Inf.? Acest verb la perf. primește rădăcina străină: **пѣд-ѡ** (care-î rădăcina?).

§ 57. **Conjugarea arhaică**. Verbul **бѣти** are 2 rădăcini: **ѣ** (Prez; part. act. prez.), **бѣ** (toate celelalte forme).

S. D. Pl.

a) *Rădăcina ѣ*. 1) *Indicativ*. Prez: **ѣс-мь, ѣс-вѣ, ѣс-мь**
ѣс-(с)и ѣс-та ѣс-те
ѣс-тъ ѣс-та (ѣ)с-жть

(comparați cu lat. *sum*).

La pers. 3 sing. pro **ѣсть** se întrebuintază câte odată forma **ѣ**.

Negațiunea **нѣ**, unindu-se cu verbul **ѣс-мь** dă naștere la forma **нѣс-мь, нѣси, нѣсть**.

S. D. Pl.

2) *Part. prez. act*: masc. **сѣ** **сѣща** **сѣще**
 fem. **сѣши**, **сѣши** **сѣща**
 neutr. **сѣ**, **сѣши**, **сѣща**.

b) *Rădăcina бѣ*. **бѣ**. *Inf.* **бѣ-ти**.

1) *Aorist*: **бѣ-хъ, бѣ-х-о-вѣ бѣ-х-о-мь**
бѣ бѣ-с-та бѣ-с-те
бѣ, бѣсть, бѣ-с-та бѣ-ш-ѡ

2) *Imperfectul*

Sing.

Dual.

Plural.

вѣхѹ, вѣхѹ; вѣхѹкѣ, вѣхѹкѣ; вѣхѹмѣ, вѣхѹмѣ

вѣшѣ, вѣ; вѣшѣта, вѣшѣта; вѣшѣте, вѣшѣте

вѣшѣ, вѣ; вѣшѣта, вѣшѣта; вѣхѹхѣ, вѣшѣхѣ.

вѣхѹ după înțeles imperfect, după formă — aorist
(Care-î asemănarea în conj. a lui вѣхѹ cu formele aoristului?).

3) *Viitorul* вѣд-ѣ вѣд-ѣ-вѣ, вѣд-ѣ-мѣ

вѣд-ѣ-ши вѣд-ѣ-та, вѣд-ѣ-те

вѣд-ѣ-тъ вѣд-ѣ-та, вѣд-ѣ-те.

Forma mai veche a viit. вѣшѣ. De la dinsa s'a păstrat numai urme (part. вѣшѣ-шѣте (вѣшѣ-шѣте) — (ce gen și număr?).

4) *Imperativ*. Pers. 2. Sing. вѣд-ѣ; Dual 1, вѣд-ѣ-вѣ 2. вѣд-ѣ-та.

Pl. pers. 1. вѣд-ѣ-мѣ pers. 2, вѣд-ѣ-те

5). *Part. trec.*: a) declinabil вѣвѣ-вѣвѣши — вѣвѣ.

2) nedeclinabil; sing. вѣлѣ-вѣла-вѣло

Pl. вѣли-вѣлы-вѣла

D. вѣла-вѣлѣ-вѣлѣ.

Timp. comp. 1) *Aoristul*:

{	вѣлѣ; вѣлѣ	{	вѣла; вѣла	{	вѣли; вѣли
	-ѣ-ѣ		-ѣ-ѣ		-ѣ, -ѣ
	вѣли		вѣли		вѣли

2) *Imperfectul* вѣхѹхѣ вѣхѹхѣ, -ѣ, -ѣ; вѣхѹкѣ вѣхѹкѣ, -ѣ, -ѣ etc; вѣхѹмѣ вѣхѹмѣ, -ѣ, -ѣ etc.

3) *Cond. perfect*. Sing.

{	вѣлѣ; вѣлѣ	{	вѣла; вѣла	{	вѣли; вѣли
	-ѣ-ѣ		-ѣ-ѣ		-ѣ, -ѣ
	вѣли		вѣли		вѣли

4) *Viitorul*: вѣдѣ вѣлѣ-ѣ-ѣ; ... вѣдѣ вѣлѣ-ѣ-ѣ; ... вѣдѣ вѣли-ѣ-ѣ etc.

5) *Supin* nu are

Intocmai ca acesta se conjugă și verbele: вѣмѣ, вѣмѣ, дамѣ și în parte (la prezent) имамѣ.

Inf.: вѣдѣ-ѣ-ти — да-ти — части — имѣти.

Supin: вѣдѣ-ѣ-ти — да-ти — части.

Prezentul

S.	кѣмь,	дамь,	ямь,	имамь,
	кѣси,	даси,	яси,	имашаи,
	кѣсть,	дасть,	ясть,	имать,
Pl.	кѣмъ.	дамъ,	ямъ,	имамъ,
	кѣте.	дасте,	ясте,	имате,
	кѣдѣть,	дѣдѣть,	дѣдѣть,	имѣть,
D.	кѣкѣ,	дакѣ,	якѣ,	имакѣ,
	кѣста,	даста,	яста,	имата,
	кѣста,	даста,	яста,	имата.

Imperfectul

кѣдѣа-хъ, дѣдѣа-хъ, ядѣа-хъ. etc.

Aorist.

S.	кѣдѣ-хъ,	дѣ-хъ,	я-хъ,	имѣ-хъ,
	кѣдѣ-	дѣ	я,	имѣ-
	кѣдѣ-	дѣ-с-тъ	я-с-тъ,	имѣ-
Pl.	кѣдѣ-х-о-мъ,	дѣ-х-о-мъ,	я-х-о-мъ,	имѣ-х-о-мъ
	кѣдѣ-с-те	дѣ-с-те,	я-с-те,	имѣ-с-те
	кѣдѣ-шѣ	дѣ-шѣ,	я-шѣ.	имѣ-шѣ
D. 1.	кѣдѣ-х-о-кѣ	дѣ-х-о-кѣ,	я-х-о-кѣ,	имѣ-х-о-кѣ
2.3.	кѣдѣ-с-та	дѣ-с-та,	я-с-та,	имѣ-с-та

Imperativ.

2. 3. Sing.	кѣждѣ,	дѣждѣ,	яждѣ,
1. Pl.	кѣдимъ,	дѣдимъ,	имдимъ,
2. „	кѣдите,	дѣдите,	имдите,
1. Dual	кѣдикѣ,	дѣдикѣ,	имдикѣ,
2. 3. «	кѣдита	дѣдита,	имдита

Participiū

Prez. act.	кѣдѣ-ы,	дѣдѣ-ы,	ядѣ-ы
Trec. I act.	кѣдѣ-вѣ,	дѣдѣ-вѣ,	ядѣ-вѣ
« II «	кѣдѣ-лѣ,	дѣдѣ-лѣ,	ядѣ-лѣ
Prez. pas.	кѣдѣ-о-мъ	дѣдѣ-о-мъ,	ядѣ-о-мъ
Trec. «	кѣдѣ-нъ	дѣдѣ-нъ,	ядѣ-нъ

(Arătați tema și rădăcina acestor verbe).

In locul lui кѣмь se întrebuintăză în cite-va vechi documente кѣдѣ.

§ 58. **Tabloŭ de conjugare a verbului activ.**

Conj. I.

- 1) **Inf.** неc-ти.
- 2) **Supin.** неc-тъ.
- 3) **Imperativ.** *Sing.* 2 : неси ; *Pl.* 1. неc-ѣ-мъ, *Dual* 1. неc-ѣ-вѣ
2. неc-ѣ-те, 2.3. неc-ѣ-та
- 4) **Indicativ.** *Prez. S.* неcж, *Pl.* неc-е-мъ, неc-е-вѣ
неc-е-ши, неc-е-те, неc-е-та
неc-е-тъ неc-ж-тъ, неc-е-та
Aorist ; неc-о-хъ. неc-о-х-о-мъ. неc-о-х-о-вѣ
неc-е, неc-о-е-те неc-о-с-та
неc-е, неc-о-ша неc-о-с-та
Imperf. неc-ѣа-хъ ; неc-ѣа-х-о-мъ, неc-ѣа-х-о-вѣ
неc-ѣа-ш-е ; неc-ѣа-с-те, неc-ѣа-с-та
неc-ѣа-ш-е ; неc-ѣа-х-ж неc-ѣа-с-та

(Comparați term. aorist și Imperf. cu term. prez. Deosebii suficele personale de la timpuri).

Perf. compus (formați după § 53).

Viitorul (formați după § 54).

5. **Condiționalul** (formați după § 54).

Participiul a) activ. prez. неc-ки (pentru ce astfel ?)

Trec. I. неc-к (de ce ?)

„ *II.* неc-лъ

b) *pasiv* prez. неc-о-мъ

trec. неc-е-нъ.

Conj. II-a.

- 1) **Infinitiv :** люб-и-ти
- 2) **Supin :** люб-и-тъ
- 3) **Imperativ :** *Sing.* 2. люб-и ; *pl.* 1. люб-и-мъ ; 2. люб-и-те
Dual 1. люб-и-вѣ 2.3. люб-и-та
- 4) **Indicativ ;** *Prez. :* люб-а-ж люб-и-мъ, люб-и-вѣ
люб-и-ши люб-и-те люб-и-та
люб-и-тъ люб-а-тъ люб-и-та

(De ce **люба-ж**, dar nu **любл-ниши** etc. ci **люб-ниши** ?).

Aorist **любл-н-хъ**, **любл-н-х-о-мъ**, **любл-н-х-о-вѣ**
любл **любл-н-с-тѣ**, **любл-н-с-та**
любл **любл-н-ш-ѡ** **любл-н-с-та**

Imperf. **любл-ѡа-хъ**, **любл-ѡа-х-о-мъ**, **любл-ѡа-х-о-вѣ**
любл-ѡа-ше, **любл-ѡа-с-тѣ**, **любл-ѡа-с-та**
любл-ѡа-ше, **любл-ѡа-х-ѡ**, **любл-ѡа-с-та.**

(Pentru ce la toate persoanele acestui timp primitivul **в** se arată muiat ?)

Viitorul (§ 54).; **Perf. compus** (§ 53) 5) **Condiționalul** (§ 54).

Part. a) activ prez. **любл**
 perf I **любилъ**. II, **любилъ**

b) pasiv prez. **любимъ**
 perf. **любл-ѣ-нъ.**

(Conjugați verbele : теци, пеци, моци, цвѣсти, плести дѣлати, хотѣти. начати, слышати, млѣчати, ходити).

§ 59. **Vocea pasivă.** Vocea pasivă n'are forme deosebite pentru conjugare; schimbarea se face ca și în l. rusască cu ajutorul verbului **бъти**, unit cu participiul pasiv al verbului de conjugat, pus la dativ pentru masc. și fem., și la nom. pentru neutru.

Formele de schimbare ale vocii pasive

Inf. **бъти читаемоу** (masc. fem.) ; **бъти читаемо** (neutru).

Indic. Prez.

{	исмъ	{	исмъ	{	искъ
	исн		исн		иста
	истъ		—а—о ;		сжтъ

Aorist. Sing. **быхъ читаемъ-а-о** etc,
 Pl. **быхомъ читаемн, ты-а.** etc.
 D. **быховѣ читаема-ѣ-ѣ** etc.

Imperf. **бѡахъ читаемъ-а-о** etc.

Viitor. **бѡдѡ читаемъ-а-о**

Imperat. **бѡди читаемъ-а-о** etc.

Pentru exprimarea trecutului se întrebuițază cu verbul БЫТИ part. perf. a verbului de conjugat : БЫТИ ЧИТАНОУ . ЕСМЪ ЧИТАМЪ, БЫХЪ ЧИТАНЪ etc. Verbul în pasiv poate fi nu arareori format din activ prin alipirea sufixului сѧ : СКАЗАИТЬСѧ = СКАЗАЕМО ЕСТЬ.

§ 60. Părțile de cuvint invariabile

a) **Adverbul.** Majoritatea adv. în v. slav. ca și în l. ruscă — cuvinte derivate și compuse. Simple și nederivate prea puține : оу се întrebuițază cu particula не : не оу, și cu conjuncția же : оу + же ; не, нѣ, ни.

Adv. derivate se formează din toate părțile de cuvint variabile : вѣнезапѣ (вѣ + не + запѣ), добрѣ, полѣма днаждѣ, съ-дѣ, къ-дѣ, (la noi necorect здѣсь, гдѣ).

Fiecare din caz. oblice iaș parte la formarea de adverbe derivate din subst : къчер-ѧ, кром-ѣ, межд-ѣ тѣч-нѣ, гор-ѣ, кънезапѣ, латинск-ѣ. зѣ-лѣ.

Între adverbe sunt multe cuvinte compuse : искони, негли из-прѣва, оу-же, къскѣж. etc.

b) **Preposiția.** Prep. aceleași ca și în l. rusă. сѧ = сѧ deci сугругъ pro сѧрѣжѣ, сѧсѣдѣ pro сѧсѣдѣ (= сѧсѣдѣ = сѧсѣдѣ).

Prep. вы în v. sl. se schimbă în изъ : изѣгнати — выгнати.

Prep. къз се întrebuițеază cîte odată nu unită cu cuvintul în înțelesul de за : къз чѣто = за что.

c) **Conjuncția** Multe din conjuncțiunii, ce nu există în l. rusă, s'au întrebuițat în v. sl. De ex : ко, оуко, ли, аще, зане, нели, поне. Și conj. — ca și adv. — în majoritate sint derivate ori compuse : един-ако, теже, а-ще, оу-бо.

d) **Interjecția.** Atit în formarea ei, cit și supt raportul lexical nu prezintă însemnate deosebiri față cu l. rusă,

Particularități esențiale

ale

Sintaxei Slavone

§ 61. **Verbul auxiliar.** Verbul auxiliar în prez. în l. v. slav. nu se lasă азъ исъмь скѣтъхъ вземѹ мироу.—**Гь** исть сынъ Божинъ.

§ 62. **Subst. colectiv.** Subst. colective cer atributul în plural: народъ же стоѡ и слышавъ глаголаахъ.

§ 63. **Adj. pline și scurte.** Din două adj. legate cu conjuncție, primul stă în forma plină, al doilea în cea scurtă: блаженъ не видѣвшинъ и крѡвавшинъ.

§ 74. **Participiul pro verb.** Cite odată în loc de verb se întrebuințază part. activ: не вѣдѡтъ бо сѡ, чьто творѡще (=не вѣдѡтъ бо сѡ, чьто творѡтъ).

§ 66. **Supinul:** Supinul a avut loc pe lângă verbele active progresive: придохомъ поклонитхсѡ, нде оучитхъ, собрѡшѡ сѡ оклеветатхъ.

§ 66. **Neutrul plural al adj.** Adj. pron. și part. întrebuințate în loc de subst. se pun la neutru plural, iar nu la sing ca în l. rusască de azi: нехъзможнаѡ отъ члѡвѣкхъ взможна отъ бога сътъ. И моѡ всѡ твоѡ сътъ и твоѡ моѡ.

§ 67. **Pron. сѡ la verbe.** Pron. сѡ nu se contopește cu verbul și poate sta înainte sau a fi deosebit de dînsul prin compliment: молимъ ти сѡ. Dacă două verbe se leagă cu сѡ la cel de al doilea acest pronume se pierde: онъ же начѡтъ рѡтитисѡ и клѡти.

§ 68. **Int-rjecția w.** Pe lângă interjecția w, cînd se arată indignare, compătimire și admirare, se întrebuințază gen. sau Dat. w неразѹмнѡ жидѡвскѡкѡго!

§ 69 **N. și Ac. pro Instrumental.** Verbul бѣти la Inf. cere Nom. în locul genetivului nostru: еда и къ хѡщете оученици ѡго бѣти. Nom. pro Instr. se întrebuințază și pe lângă verbele: нарицати, творити, зъкати, etc. cînd aceste verbe stău în pasiv: оуже некъмь достоинъ нарицесѡ сынъ твои.

Forma activă a acestor verbe cere Acuz. : *кѣ зовете мѧ оучитель и господь.*

§ 70. **Gen. pe lingă Supin.** Supinul se unește de obiectului cu gen. : *чесо изидосте видѣти.*

§ 71 **Dat. pro Gen. și Acus.** Următoarele verbe cer în l. v, slavă dat. în locul Gen. și Acus, din l. ruscă de azi : *хотѣти, сѣдити, поносити, трѣпѣти, надѣятисѧ, одолѣти. милостивни хощѧ, а не жрьтекѣ, да сѣдитъ мироу.*

§ 72. **Dativul locului.** Pentru exprimarea mișcării la întrebarea *unde* se pune dat. fără prepoziție.

§ 73. **Gen. partitiv.** Gen. part. se întrebuințază său fără prep. său cu prep. *отъ* pro al nostru *изъ* : *комоужьдо насъ, нѣкатори отъ нихъ.*

§ 74 **Cazul locativ!** Locativul fără prep. s'a întrebuințat, arătînd locul sau timpul : *самъ же Изѧслакъ князь правляше столъ отьца своего Ярослава кыевкѣ. — Нецѣлкѣ отрокъ томъ часкѣ.*

§ 75. **Dativul absolut.** Proposiția incidentă, exprimînd circumstanțe de timp, a putut pentru scurtare să formeze o construcție, sînd esclusiv ca atribut în v. slavonă. Această formă deosebită de scurtare, numită *dativul absolut*, a avut loc atunci, cînd în prop. incidentă a fost al său deosebit subiect.

Procesul formării dat. absolut astfel : Conjuncția care leagă prop. incidentă cu principala, cade ; subiectul prop. incidente se pune în dat ; atributul — verbul pus la participiū, care se acordă cu dativul subiectului : *Исоусоу рождишоусѧ (=игда Исоусъ роди сѧ) въ видлемѣ ноудѣитѣ, се влѧски отъ вѧстока придошѧ.*

1898 April 29.

„О ПИСМЕНЕХЪ“ ЧРЪНОРИЗЦЯ ХРЯБРЯ

Прежде оубо словѣне не имѣху книгъ, нж чрѣтами и рѣ-
 зами чѣткаху и гатааху, погани ешѣ. крѣстивше же сѧ, Римски-
 ми и Грѣчскими письмены нждаху сѧ писати Словенскѣ рѣчи
 беззочустроениа нж како можетъ сѧ писати добрѣ Грѣчскыи пи-
 смены : вх, или животъ, или зѣло, или црковъ, или чаание, или
 широта, или гадъ, или ждоу, или юность, или ѡзвѣкъ, и инда
 по Аѡбна симь; и тако бѣша многа лѣта. Потомже челоубецъ
 Бѣ, стрѡян кѣѣ, и не вѣтава къа члача рода безз разоумѧ, нж всѧ
 кѣ разоумоу прикода и спению, помиловавх родъ словѣнскѣ,
 посла имх стго Квѣстанина философа, нарицаемаго Кирила, мѣжа
 нравѣдна и истинна, и сѣтвори имх писмена .л. и осемь, ѡва сѣо
 по чиноу Грѣчскыхъ писменъ, ѡва же по Словѣнскѣ рѣчи.
 втѣх прѣваго же начинх по грѣчскомоу : они оубо алфа, а сѣи
 азх, отъ аза начатъ обоѣе. и такоже они подобаше сѧ жидо-
 вьскыи писменемъ сѣтвориша, тако и сѣи грѣчскыи, жидоке
 бо прѣвое писма имхъ алфа, еже сѧ сказаетъ, оучение сѣ-
 крѣшаѣше, квводимоу дѣтицоу, и глагольши : оучи сѧ, еже
 естъ алфѣх, и грѣци, подобѣше сѧ томоу, алфа рѣша. и сподо-
 би сѧ речение сказаниа жидовьска грѣчскоу, ѡзвѣкоу. да рече-
 ть дѣтицоу вх оучениа мѣсто : иши. алфа бо иши речеть сѧ
 грѣчскомъ ѡзвѣскомъ. тѣмъ бо подобѧ сѧ свѣтѣи кирилѣ твори
 прѣвое писма азх. нж тако и прѣвхоу ешѣоу писмени азоу и отъ
 бога даноу родоу словѣнскомоу на открѣстие оустѣх, вх разоумѣ
 оучашии сѧ боуквамъ, великомъ раздвиженнемъ оустѣх вѣзъ-
 гласить сѧ, а она писмена маломъ раздвиженнемъ оустѣх вѣзъ-
 гласать сѧ и испокѣдають сѧ

Се же сѣтъ писмена словѣнскаа, сице а подобаетъ писати

и глаголати ; а, б, в. . . и прочая даже до а. и отъ сихъ сѣтъ четыре между десятима подобна греческимъ писменемъ : сѣтъ же сии : а. в. г. д. е. з. и. џ. і. к. л. м. н. ѡ. о. п. р. с. т. у. ф. х, џ. ѡ.а четыре на десять по словѣнскому азыкоу иже сѣтъ сии : б, ж, з, ц, ч, ш, щ, х, ты, ѣ, ю, я, а.

Друзни же глахъ : почто ести ли. писменъ створилах ; а можетъ са и меньшимъ того писати, икоже и грѣци двѣма десятима и четырьми пишхъ. и не кѣдять колницѣмъ пишхъ грѣци : есть бо два десятиа и четыре писменъ, нѣх ненапихиѣхте са тѣми книги нѣх приложили сѣтъ двогласныхъ. а. и кх численыхъ же г. шестое и девятъдесятое и девятъсѣтное. и сѣхиряхъ ихъ тридесѣте и осмь. тѣмъ же томоу подобно и кх тѣхде вбразъ сѣтвори свѣтми кирилах три десятиа писменъ и осмь. Друзни же глахти : чесоמוу же сѣти Словѣнскы книги ; ни того ко есть Бѣ створилах, ни то Яггли, ни сѣтъ ижде конни ико Жидовскы и Римскы и Слинскы, ижде ѡ кона сѣтъ и прихтты сѣтъ Бѣмъ.

И друзни мнѣть, ико Бѣ самъ есть створилах писмена. и не кѣдять са что глахше укланни. И ико трими азыкы есть Бѣ повелѣлах книгама быти, ико же кх Свѣган пишеть. и бѣ дѣска написана Жидовскы и Римскы и Слинскы, а Словѣнскы ихъ тоу ; тѣмже нѣ сѣтъ Словѣнскыма книги ѡ бѣ. Кх тѣмъ что гламъ, или что речма кх тацѣмъ безоумнымъ ; Обѣаче речемъ ѡ стыхъ книгъ, икоже наухиухмемъ : ико всѣ по радоу быкахъ ѡ Бѣ, а не отъ иного. Нѣхте бо Бѣ створилах Жидовска азыка прѣжде ни римска, ни Слинска, нѣх Сирскы, имже и Ядамъ гла, и ѡ Ядама до потопа, и ѡ потопа, дондеже Бѣ. раздѣли азыки при стѣхпотвореніи, икоже пишеть : размѣшеномъ же бывшемъ азыкомъ. . . И икоже са азыци размѣсиша, тако и нравы, и обычае, и оуставы, и закони и хытлости на азыкы. Свѣптѣномъ же землемѣрение ; а Персѣмъ и Халдѣемъ и Сирѣемъ зкѣздохътение. влѣхкенне, врачевание, чарованиа и

къ хытрость чла. Жидокомъ же стѣна книгы, въ нихъ же есть писано, яко Бж нео створи и земля, и къ таже на ни, и чака и къ по радоу, яко же пишетъ. Еллинѣмъ Граматикнѣ, Философнѣ. Нж прѣжде сего Еллини не имѣхъ своимъ азъыкомъ писмен, нж Финичьскыми писмены писахъ своѣхъ си рѣчь, и тако бѣша многа лѣта, панамида же послѣжде пришѣдъ, начьныхъ отъ алфы и виты шесть на десать писменъ тѣмъ еллинѣмъ обрѣте. приложи же имъ кады миаси писмена три. тѣмъ же многа лѣта девятихъ на десать писмены писахъ. и по томъ симонидъ обрѣтъ, приложи дѣкъ писмени, епихарѣи же сказатель три писмена обрѣте. и събра сѣ ихъ двадесать и четьри. по мнѣхъ же лѣтѣхъ донисъ граматикъ шесть двогласныхъ обрѣте, по томъ же дроугын пать и дроугын три чисменита. и тако мнози многыми лѣты едка събраша лѣ. писменъ. по томъ же многомъ лѣтомъ минжшемъ, божиемъ повелѣниемъ обрѣте сж .Ѡ. мжжъ, нже прѣложиша отъ жидовскаа на грѣчьскын азъыкъ, а словѣнскыа книгы еднѣ скатѣи константинъ, нарицаемын кирилъ, и писмена створи и книгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ, а они мнози многы лѣты седмь ихъ писмена оустрои, а седмь десать прѣложѣни. тѣмъ же словѣнскаа писмена скатѣиша сжть и чьстѣиша. скатѣ бо мжжъ створилах та есть, а грѣчскаа еллини погани.

Ищѣ ли къто речеть : яко нѣсть оустроилъ добрѣ, понеже сѣ пострашѣтъ и еще, отвѣтъ речемъ симъ : и грѣчьскы такожде многожди сжтъ постраши, акилаа и симмахъ, и потомъ ини мнози. оудобѣе кое стѣ послѣжде подкорити, неже прѣвое сткорити.

Ищѣ во въпросиши книгъчиа Грѣчьскыа гла : кто въ есть писмена створилъ, или книгы прѣложилъ, или въ кое врѣмѣ : то рѣдѣи ѿ нихъ вѣдѣтъ. Ищѣ ли въпросиши Словѣнскыа боукара, гла : кто въ писмена створилъ есть, или книгы прѣложилъ ; то вси вѣдѣтъ, ѿ ѿвѣщавше рекжтъ : стѣи Константинъ Философъ, нарицаемын Кирилъ, тѣ намъ писмена сткори и книгы прѣложи, и Методие братъ его. сжтъ бо еще живи, нже сжтъ видѣли ихъ. И аще въпросиши къ кое врѣмѣ ; то вѣдѣтъ ѿ рекжтъ : яко въ врѣмена Михайла Црѣ Грѣчьскаго. ѿ Бориса

Кнѣзѣ Болгарскаго, и Ратица Кнѣзѣ Морска (т. е. моравска) и Коцѣ Кнѣзѣ Блатенска, къ лѣта же ѿ сѣзданиа къ сего мира †стѣг.
6363

ИЗЪ ОСТРОМИРОВА ЕВАНГЕЛІЯ

I. СВѢДѢНІЯ О ПЯМЯТНИКѢ

Евангеліе это называется Остромировымъ по имени новгородскаго посадника Остромира, для котораго оно было писано въ Новгородѣ въ 1056 — 1057 г. дьякономъ Григоріемъ, какъ видно изъ слѣд. послѣсловія рукописи:

Слава тебѣ ги црю нескнѣи. іако съподоби ма написати
 Еу^глие се. почахъ же е писати, въ лѣто :сфѣд. ѿ оконьчахъ е
 въ лѣто :сфѣе. Написахъ же Еу^глие се. рабоу бжю нарѣчену сж-
 цюу въ крѣнии іосифъ. а мирскы остромиръ. близоку сжцоу
 изслакоу кнѣзоу. изслакоу же кнѣзоу тогда прѣдрѣжщюу
 обѣ власти. и оца своего прослака и брата своего колодимира-
 самъ же изслакъ кнѣзь правлѣше столъ оца своего прослака
 кыекѣ. ѿ брата своего столъ поржчи правити близоку своему
 остромироу новѣгородѣ. Мънога же лѣ^т дароуи Бъ сътажавъшоу-
 моу Еу^глине се на оутѣшение мъногамъ дшамъ крестнианскѣамъ.
 дан емоу Гдѣ Бъ вание стѣхъ. евангелистѣ ііоана. Матѣа. Лоу-
 кы. Марки стѣхъ праоцъ. Івраама Нисаака и Ііакова. самомоу
 емоу. и подроужию его. Теофанѣ и чадомъ ею и подроужиемъ
 чадъ ею. съдравѣствуйте же мънога лѣт съдрѣжщѣ пороучение
 свое. Изъ Григории дшаконъ написахъ еу^гглине. да иже горазнѣ
 сего напише. то не мози закрѣти манѣ грѣшнѣикоу. почахъ
 же писати мѣца октѣбѣ ка на памѣть иларіона. ѿ оконьчахъ мѣца
 майѣ вѣ кі на памѣть епіфана. — Молю(ж) же къ сѣхъ почитающѣхъ
 немозѣте клѣти. нѣ исправлѣше. почитайте. Тако во и стѣ аплѣ
 Паулѣ глеть; Бате. ѿ не какиѣте. Яминѣ.

Остромирово Евангеліе найдено кыло Як. А. Дружинины-
 мъ въ покояхъ императрицы Екатерины II. Нащедшій поднесъ
 рукопись императору Александру I, который повелѣлъ передать

ее для храненія въ Императорскую Публичную Библиотеку, гдѣ и хранится она доселѣ въ залѣ рукописей, на изящномъ ставкѣ въ древнемъ русскомъ вкусѣ. Серебряный вызолоченый окладъ съ разноцвѣтными камнями, на иждивеніе Плат. В. Голубкова сдѣланный въ 1852 году Сазиковымъ по рисункамъ профессора Горностаева. своимъ изяществомъ отдѣлки и величиною вполне соотвѣтствуетъ внутренней цѣнности первоначатка нашей письменности.

Рукопись Евангелія состоитъ изъ 294 листовъ ; писана на пергаментѣ красивымъ уставомъ въ два столбца. Чтенія въ немъ расположены не въ обыкновенномъ порядкѣ, но зачалами по недѣлямъ, начиная съ пасхи ; передъ зачалами *) помещень мѣсяцословъ, т. е. указатель дней, когда читается зачало. Такое его расположеніе объясняетъ самое греческое названіе его *απρακος* (недѣльное—недѣля—воскресенье).

Т Е К С Т Ъ

ОСТРОМИРОВА ЕВАНГЕЛІЯ

4)

Оче нашъ, иже еси на всехъ, да стѣи́тъсѧ имя твоѣ :
да придетъ цѣствоиѣ твоѣ : да бждеть воля твоѧ, тако на
нѣси, и на земли. хлѣбъ нашъ насъщѣи́тъи даждь намъ дъ-
ньсь : и остави намъ длггы нашѧ, тако и мы оставляемъ
длжъникомъ нашимъ : и не взведи насъ въ напасть, нхъ из-
бави ны отъ неприязни. тако твоѣ естъ цѣствоиѣ и сила
и слава въ вѣкы амин.

*) См. Христ. Чтен. за 1852 г. июнь, Чистовича, Древнѣйшіе святцы при Остр. Евангелія.

ОУРИКЪД ЪРГОЄЩИДЪР

† Мл^стїю вжїе мы Стефан воевода г^сл^а прѣ земли
 мо^лдавскои. чини^м знаменито исск^м листо^м нашимъ възс^кл^м
 кто нанѣ зри^т или его чтѣчи зслиши^т. вже тотъ истинїи
 слѣга на^ш Мирча. снѣ микуло^в вргоане. прїиде прѣ^л нами. и
 прѣ^л нашими || боари. и радою. та жалова^л намъ великою жа-
 лобою. рекѣчи та^к. аже привилиѣ дїда своего: щтефана Ъргоане.
 що има^л ѿ дїда нашего старого Алектѣандра воевода. и ѿ
 зиковъ наши^х. ѿ илиѣ воеводу. и ѿ Стефана воеводу. коли.
 бы^л || мирѣ. а тотї привилиѣ. що били на села на Ъргоещи. и на
 нѣгомиреци. а ѿ^н загзѣ^л тотѣ привилиѣ. коли прїиха^л црѣ.
 тѣрскїи. та плани^л нашу земле. ино мы єсми досмотрили. сна-
 шими боари. и радою. та єсми || ємѣ учили зако^н по^л лю^г
 земскаго права. а би ѿ^н привѣ^л кнамъ вси свои околіїи ме-
 жїѣши. а би и ѿни вызнали. и мартѣрисали. ѿ то^м аже є^{ст}
 та^к. и втомѣ. ѿ^н уста^л та привелѣ прѣ^л нами. вси свои
 околіїе межїѣши. та визнали || и мартѣрисали. и ѿни аже є^{ст}
 та^к. ино ми видѣвши визнанїе и свидѣтелство. а ми також-
 дере єсми дали. и потвердили слѣс^к нашєму мирчи. его пра-
 вѣю ѿнипу тотѣ села Ъргоегощи (sic). и нѣгомиреци. на ѿ-
 врѣшиє || Ховрѣата. да єсть ємѣ ѿ на^с ври^к. сѣ възс^кл^м
 доходо^м. ємѣ и дѣтемъ его. и внучато^м его. и прѣвнучато-
 мѣ его. и пращѣратомѣ его и взсєму роду его кто будѣ^т
 наиблїжїи непорѣшено николиже на вѣки. а хотарѣ та^м би-

шеписани^М || села^М да естъ по старому хотарю. куда из вакъ
 шживали. а на то ест вѣра г^{СА}пвами вишеписанагоми Сте-
 фана во е^Аво. и вѣра прѣвзлюблени^Х сновз г^{СА}вами. и вѣра
 боар наши^Х. вѣра пана вликула прѣкалаба. вѣра пана збиари.
 вѣра пана || Юги. вѣра пана Храпа дворника. вѣра пана нага
 вѣра пана гангура. вѣра пана думи. и вѣра пана хермана
 прѣкалаби Белогра^Аски. вѣра пана Ивашка. и вѣра пана [ма к]
 сима прѣкалаби Килійски^Х. вѣра пана ша^Ндри порта || ра^Ссу-
 чавского. вѣра пана Дажбого Прѣкалаба Немецкого. вѣра па-
 на Драгоша Новогра^Аского. вѣра пана Дѣца Гудича. вѣра пана
 Косте спатарѣ. вѣра пана кира...к вистиарніка. вѣра пана Герма-
 на постелніка. вѣра || пана Ивна пахарника. вѣра пана петра стол-
 ника. вѣра пана грози комиса. и вѣра вси^Х боар наши^Х молдав-
 ски^Х велики^Х и мали^Х. а по нашемъ животѣ кто вздетъ господарь
 нашей земли ѿ дѣтей наши^Х. или ѿ на || шего рода.....изверѣ^Т
 г^{СА}рь мы бити у нашей земли у мо^Адавской. тотъ шоби ем^В
 непорѣши^А нашего дааниа. але шоби ему потверди^А и укрепіи^А. за-
 нуже есми есми (sic) ему дали за его правую и волную
 а || на бо^Ашее крѣпо^{СТ} тому вземъ вишеписаному велѣли.... вѣ-
 рному пану тзвтулу логодѣту писати и нашу печа^Т. —....

Пи^Срома^Н у Гучавѣ вѣк^Т ꙗзици ѡк зѣ. (inedit)

КѢП. XXIX

Б) (остромирова евангелія).

Рече ѿ притязкъ снѣх подобно естъ црѣстие нѣсьное
 чакоу домовитоу, иже изиде коупно заоутрапати дѣлатели
 въ винодрдѣх свои. съвѣщавъ же съ дѣлатели по пѣназоу

наданъ, послаша въ виноградъ свои, иишѣдъ въ третнѣхъ годинѣхъ видѣху на трѣхъици стоѣща празднѣи, и тѣмъ рече : идѣте и въ виноградъ мои, и еже бѣдетъ правѣда, дѣмъ вамъ. они же идоша. пакы же иишѣдъ въ шестѣхъ и девѣтѣхъ годинѣхъ, сѣтвори такожде. въ единѣхъ же надесѣте годинѣхъ иишѣдъ, обрѣте друугѣна стоѣща празднѣи и гла имъ ; чѣсо сѣде стоите въсь дѣнь празднѣи ; и глаша семоу тако никѣто же насъ не наятъ. и гла имъ : идѣте и въ виноградъ мои. и еже бѣдетъ правѣда, примете. вечероу же бѣвѣшоу гла їъ винограда къ приставѣникоу своемуу : призови дѣлаателя, и даи имъ мѣздѣ, начинъ отъ послѣдѣнихъ до привѣнихъ. приишѣдше иже въ единѣхъ надесѣте годинѣхъ, прииша по пѣназоу. и приишѣдше прѣвии, мѣнахъ же ваще прияти, и прииша ити по пѣназоу. примѣше же рѣпѣтаахъна, господина, глѣще : како сѣна послѣдѣнама единѣхъ часѣхъ сѣтворивѣша, и равѣнынама сѣтворилъ ѿ іеси понесѣшнѣмъ таготѣ дѣне и варѣ. онъ же отзѣщѣавъ рече единѣмоу ихъ : друуге, не обижѣ тебѣ : не по пѣназоу ли сѣвѣщахъ сѣ тобоу ; вѣзьми свое и иди. хошъ же семоу послѣдѣнѣмоу дати, тако и тебѣ. или иѣсть ми лѣтъ сѣтворити, еже хошъ въ своихъ ми ; аще око твоѣе лѣкаво іестъ, тако азъ благъ іесѣмъ ; тако бѣдѣтъ послѣдѣнѣи прѣвии и прѣвии послѣдѣнѣи : мнѣзи бо сѣтъ звѣнѣи : мало же избѣранѣнихъ.

ОУРИКУЛ ЛУИ МОГОШ ДОГОФЪТУЛ

Милостію божію ѿ Радоул Воевода и господнѣхъ. въсое землѣ оуггро влахнское. синѣ великаго и прѣдобраго покойнаго Михне воевода. анепію стараго и прѣдобраго || и покойнаго

Алиѣандрѣ боевода. дават господко сѣ повелѣнїе господками. Могош лѣгофет. и сѣ синови емѣ елици богѣ припѣстит. Іакож да мѣ ест ѡтчинѣ || § Пѣзлѣци. дел Іванов столник ѡт Мѣгурѣни вари елика сѣхти избрат. ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт води и ѡт виногради. и ѡт брод за водници и ѡт повѣ || сѣм хотарѣм и ѡт посѣди. и сѣ вечини по им : крѣпан снѣ ѡпрѣкв анепсїю Стар Пѣзлов. понеже ест покѣпил могош лог. сѣ вишречени ѡтчинѣ. ѡт над Іван Столник || зѣзѣ аспри готови—и пак да ест Могош логѣетѣ. ѡтнѣ. § пѣзлѣци. дел Данчюлѣв Шуфар вѣсаѣ. ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт дѣл виноградоу || и ѡт брод зѣ водници. и ѡт вѣсѣм хотарѣм и ѡт посѣди. и сѣ вечини по им : баги и миѣнѣ сини Іанов. понеж покѣпил Могош Лог. ѡтнад данчюл || Шѣфар ѡт Мѣгурѣни. зѣзѣ аспри зѣ среб...—и пак да ест Могош лог. ѡчинѣ. § пѣзлѣци. дел Нѣкѣслов и Бадѣв сини Станкѣв. вѣсаѣ. вари || елика сѣхтит избрат. ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт брод зѣ водници. и ѡт дѣл сѣ виноградоу. и ѡт повѣсѣм хотарѣм и ѡт посѣди. и сѣ вечини по им Радѣл снѣ || Стѣнаев. понеж ест покѣпил Могош лог. ѡт над Нѣкѣл и ѡт брат его Бадѣ сини Станкѣв ѡт Брѣнеци зѣзѣ аспри готови зѣ среб...—и пак да ест Могош лог. ѡчинѣ || ѡт Пѣзлѣци дела ширалсе Каталиневи вѣсаѣ вари елика сѣхти избрати. ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт дѣл сѣ виноградоу. и ѡт брод сѣ водници. и ѡт повѣсѣм хотарѣм || и ѡт посѣди и сѣ вечини. понеж ест покѣпил Могош лог ѡт над ширам си Каталина. сѣстра жѣпанецѣ его Нѣкѣшев. заѣ алаг аспри зѣ среб...—и пак да ест Могош лог || и жѣпанецѣв его нѣкѣшев ѡтчинѣ пак § пѣзлѣци дела еи зѣ прѣки ѡт над жѣпанецѣ Стана. мѣтра жѣпанецѣв нѣкѣшев тѣста Могош лог. понеж ест еи || стара и права ѡтчинѣ зѣ

дѣднн и зѡ прѣки...=и пак да ест Могош лог. втчинѡ ѡ
 Пзвлеши дѡл Бранов и брат се Ёдрев вѡсаѡ вѡбачи половѡйна
 зѡ село. вт полю и вт шѡм и вт вода и вт дѣл сѡ ви-
 ноградѡу. и вт брод зѡ водници и вт повѡсѡм хотарѡм и
 вт посѡвди. и сѡ вечини по им дан и драгѡл сини Бѡлемез
 понеж ест покѡпил Могош лог. || вт над Ёдре ѡ вт над брат
 се Бран вт Брзници зѡѣд аспри готови среб. али да се знает
 хотарѡве ѡ дѡзг. вт matka телѣженолов дѡри ѡ пѡт дѡзѡв-
 ницилов || егде хотѡрѡсает се сѡ тѡршор. а ѡ ширѡт вт хотѡ-
 рѡм Калѡгерѡм по пѡт дѡзѡвницилов ѡ дол. даже ѡ копачиѡл
 зѡ повѡни. где се зовет пѡт чюѡзлатни || и пак ѡ ширѡт вт
 хотарѡм калѡгерѡм по кра...ши пзвлешилов ѡ дол. даже покѡ-
 пенѡе долешилов. и пак ѡ ширѡт вт хотарѡм калѡгерѡм на
 хрѡпи. даж || ѡ хотарѡм варшанилов=и пак да ест Могош
 лог. един циган по им цѡрѡѣ. понеж ест покѡпил Могош лог.
 вт над Монси синѡ Ёдриѡй вт Вѡлѡгѡрѣкни. зѡѣа || аспри
 зѡ среб.=и пак да ест Могош лог. една ациганкѡ по им
 стана и сѡс дѡщѡра еи по им, (alb). понеже ест покѡпил Мо-
 гош логѡѡет вт над радоѡл пѡх. синѡ Маренив вт фрѡреѡрѣкни
 зѡѣац аспри готови, вѡбачи да се знает сѡе втчинѡе и дѣднн-
 ни и цигани еже вишрѡх. покѡпил сѡт ешеж вт при дни по-
 кѡином родитѡл господѡвами Миѡнев воевода. и вт при дни
 покѡином миѡила воевода. и видѣхѡм господѡвами книги ро-
 дитѡл. господѡвами Миѡнев воевода. и книги покѡином Миѡ-
 на воевода за покѡпенѡе и за дѣднн || витхи (?) и раздранн и
 помрачени. исѡбѡвени. тѡж гѡпдѡми сѡм ѡиновиѡ и сѡм ѡт-
 вѡрѡдил сѡс сѡе книг господѡвами. и пак да ест Могошѡв лог.
 и жѡпаницев его Пѣкшѡвѡ || втчинѡ ѡ тѡтарѡл дѡл синѡе || стрѡзѡв
 вѡсаѡ. вѡре елика сѡхтит избѡрат вт по всѡ хотарѡм. вт по-
 лю и вт шѡм и вт вода и втѡда сѡлиши сѡлов. и сѡс вечнн-

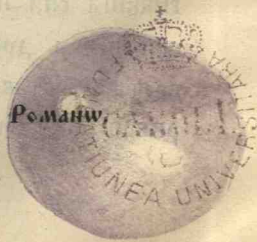
вѡе ѡиноѡш ѡвѡрѡ и ѡѡатѡ || и тѡе жѡнол ѡѡл иѡѡѡл ѡтѡѡт

ни || и взснх. ациганїи. по им слав сзс синови и тега сзс синови. и лѣпѣл сзс ациганкусе и сзс децам се. понеже сїе вишречена втчина вт Тхтарѣл. и сзс сїе вишречени || ациганїе: били сѣт зѣ дѣднни Строев синѣ жѣпаницев Пѣкшев. а 8-темь лѣчилсе Строев поробленїе. зѣ Тхтар. таж минѣл ест нѣколика врѣмена || на з лѣкті. тере не зналсе ес зѣ имени его. изгѣбил ест или жив или мртвѣ. а 8тем господжда нѣга аще видѣла ест вна тако подгасе ест сзс пренїе над || Могош лог. и над жѣпаница его нѣкша радї сїе вишречене втчинѣ. вт Тхтарѣл. и радї сїе вишречене ациганїи строев вземати вт бащ его Могош лог. и || от мате его жѣпаница нѣкша и рече ест вна зѣнеж ест поволна дрѣжатисе вишрѣх втчинѣ и цигани. нѣжли бащ его Могош лог. и мати его жѣпаница Пѣкша || и достигала ест вна сзс закона, тере взимала ест над рѣка ен да вѣдї. а потѣм през маловрѣмена. дошла ест книг вт того рабини || на им Строе вт гдѣ ест бил се вѣрѣтал. а не мртвѣ нѣ жив и 8 велико мѣк вт царска катѣрга писан рѣваш и спослан сзс великою желанїе || и сзс великѣ мленїе. на бащ его Могош лог и на мати его жѣпаница Пѣкша. како да взпомѣнѣет его також един мртвѣ члѣк. зѣнеж не имат вн надеждѣ || да октекает некогдаж. а нѣ нѣколика дела что хокет бити. зѣ втчинѣ или зѣ ацигани еже сѣт вишрѣх. да сѣт волницн бащи его Могош лог: и мати его жѣпаница || Пѣкша дрѣжитиси и владѣетѣ. а по сѣмрти бащи его Могош лог. и мати его жѣпаница Пѣкша. да сѣт волници кого хокет встати вт Могош лог. || и вг мати его Пѣкша снн или дѣщере тѣх да дрѣжит вишрѣх. втчинѣ. и цигани. а дрѣг нектоже да нес волнии дрѣжати. и сзс велико клетѣс вставил || ест того рабин Строев. како ест исписан и 8 рѣвашемѣ. кого хокет подигаги взиматисе вишречена дела емѣ

вчинѣ или зѡ ацигани или макар бити вт || крѣв или вт дрѣ
по родѣнѣ емѣ, а того человекѣ да ест проклет и афѣрисан вт
тѣи вт стѣи втецѣ еже сѣт вѣ Некни и да имат чистѣю на
едно место сѣс Яриѣ и || да достезает того человекѣ на место
идеже ивн живет вѣ царска катарга, а потом чѣстѣта господжа
нѣга аще видѣла ест вна строев рѣваш исписан сѣс велика
клетѣс, а вна тако ѣмилосирѣделсе сѣт рад помѣнѣ того ра-
бин внѣком сестроев, таже ест дал и помиловал како да
вѣди сѣе вишречена дел внѣкомсе || строев ѣ рѣк бащ его Мо-
гош лог и на рѣк мати его жѣпаницев Нѣкшев, и да
взспомѣнѣвет его такоже един мртѣс человек, и апотѣм та-
кож видѣхѣм господвами рѣваш тои рабин снѣ их строев, и
книг господжа Нѣгъев, такожде дадох и господни бащ его
Могош лог, и мати его жѣ || паницев Нѣкшев, також да мѣ
ест вишречена втчинѣ и ацигани вѣ шѣаб им и внѣком и
прѣвночитѣм и не вткогоже непоколѣбимо и погезум, господ-
вами, еже ѣбо || и свѣдетѣа поставлѣим господвами, жѣпан ..аки
....кралѣвски и жѣпан Кристѣк Велики двор, и жѣпан Бентѣл
велики лог, и жѣпан дѣдюл велики вист, || и жѣпан Лека ве-
лики спат, и жѣпан мнѣхалаки велики стол, и жѣпан Братѣл
велики ком, и жѣпан лѣпѣс велики пѣх, и жѣпан Бѣрнад велики
пост, ис жѣпан Бентѣл велики лог, исписах аз стан лог, внѣк
станок лог, вт сѣвѣцѣ, вѣ на столни градоу рекоми ѣ трѣ-
говици, мѣца, гн, кг, дни, вт адлм до ннѣ || тѣшаго лѣтѣм
вѣ лѣтѣ ѣзркѣ.

(inedit)

7123

Классиктор Де Литере К. Роману

VERIFICAT